

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ❁ ตุลาคม ๒๕๕๓

เนื้อหาในเล่ม

กฎหมายคืออะไร (หน้า 6)

พระพุทธศาสนาองความเปลี่ยนแปลงอย่างไร (หน้า 36)

จากบรรณาธิการ

‘เหตุผล’ และ ‘ความในใจ’

วารสาร “ปัญญา” ฉบับที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้เป็นฉบับ “ปฐมฤกษ์” เป็นธรรมดาของอะไรก็ตามแต่ที่เป็นปฐมฤกษ์ คือตั้งต้นที่จะเดินไปข้างหน้า ย่อมต้องการคำอธิบาย ว่าทำไมจึงมีกิจกรรมที่ว่านั้น ผมขอถือโอกาสนี้กล่าวถึงที่มาที่ไปของวารสาร “ส่วนตัว” ของผมฉบับนี้ พร้อมขออนุญาตกล่าวถึง “ความในใจ” บางประการที่หนุนเนื่องให้เกิดวารสารฉบับนี้ ดังต่อไปนี้...

เริ่มต้นอย่างไรดี... เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน... เรื่องของเรื่องนั้นเริ่มต้นจากช่วงเวลาเด็กของคืนหนึ่ง เมื่อสี่ห้าวันที่ผ่านมานี้เอง ตอนนั้นคงประมาณตีสองเศษ จะย่างเข้าตีสาม เป็นคืนที่ฝนตกทั้งคืน อากาศ

หนาวเย็น ช่วงเวลานั้นสมควรเป็นเวลาที่ผมจะได้นอนแล้ว แต่ผมยังนอนไม่ได้ เพราะมีภารกิจบางอย่างที่ต้องทำ ภารกิจที่ว่่านั้นก็คือการทำต้นฉบับวารสารฉบับหนึ่งที่ผมเป็นบรรณาธิการมายาวนานตั้ง ๑๗ ปี เป็นวารสารที่ออกในนามของมหาวิทยาลัยที่ผมสังกัดอยู่ เมื่อแรกที่ได้รับเป็นบรรณาธิการวารสารเล่มนี้ ผมรับด้วยเหตุผลสองข้อ หนึ่ง—ท่านที่ร้องขอให้ผมช่วยทำงานนี้เป็นอาจารย์ของผมเอง ผมนั้นเป็นคนหัวโบราณ อะไรก็ตามแต่ที่อาจารย์ขอร้อง ต่อให้ยากลำบากอย่างไรผมก็ต้องทำ สอง—ผมเองมองเห็นประโยชน์บางอย่างในการทำวารสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ประโยชน์อย่างน้อยที่สุดก็คือเราได้มีเวทีเพื่อนำเอางานเขียนดีๆ ในทางพระพุทธศาสนามาแลกเปลี่ยนอ่านในหมู่ผู้ที่สนใจในเรื่องทางพระพุทธศาสนาด้วยกัน ตอนนั้นผมนึกถึงคนสองคน คนแรกคือ “ท่านพุทธทาส” คนที่สองคือ “ศรีบูรพา” สองท่านนี้แม้จะต่างกันโดยเพศ ท่านแรกเป็นสมณะ ท่านหลังเป็นคฤหัสถ์ แต่สองท่านนี้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานั้นมีอะไรคล้ายกันหลายอย่างเช่น ทั้งคู่เป็นผู้มุ่งมั่นที่จะศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างเป็นหลักวิชาและอย่างที่จะนำมาเป็นประโยชน์แก่สังคมได้จริงๆ นอกจากนั้นยังเป็นผู้ที่เห็นว่าการทำหนังสือนั้นช่วยได้มากที่จะทำให้เรื่องที่ถูกกล่าวข้างต้นเป็นมรรคเป็นผลขึ้นมาได้ ท่านพุทธทาสนั้นออกวารสารทางพระพุทธศาสนาชื่อ “หนังสือพิมพ์พุทธศาสนา” ส่วน ศรีบูรพาก็เขียนบทความเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาลงหนังสือพิมพ์ ท่านที่เคยอ่านหนังสือบางเล่มของท่านผู้นี้ที่รวบรวมจากบทความที่เขียนลงหนังสือพิมพ์เช่น “ศรีบูรพาสนทนาเรื่องพระพุทธศาสนา” เป็นต้นจะเห็นได้เองว่างานของศรีบูรพาลึกซึ้งกินใจเพียงใด (อีกคนหนึ่งที่ผมเห็นว่าเขียนเรื่องพระพุทธศาสนาอ่านก็คือนักวิชาการคือท่านอาจารย์คึกฤทธิ์ ปราโมช แต่ท่านผู้นี้มีอิทธิพลต่อความคิดของผมไม่มากเท่าท่านพุทธทาสและศรีบูรพา)

ตกลงว่า ผมรับเป็นบรรณาธิการวารสารเล่มนั้นด้วยความรู้สึกว่าจะอยากทำหนังสือในแนวเดียวกับนักคิดสองท่านที่เอ่ยนามมานั้น—หนังสือจะต้องมีชีวิต ก่อให้เกิดการถกเถียงในเรื่องที่สมควรถกเถียงกัน ฉันทมิตร ผมทำงานมานาน รู้สึกสนุก แม้จะเหนื่อยและทำฟรี จนกระทั่งเมื่อไม่นานมานี้ เมื่ออาจารย์ของผมท่านเกษียณอายุราชการไป จะโดยบังเอิญหรือไม่ผมไม่ทราบ ท่านที่มา

รับงานแทนท่านเห็นว่าวารสารทางวิชาการในมหาวิทยาลัยควรเป็นแบบหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่แบบที่ผม “เล่น” มาร่วมสิบกว่าปี ผมเริ่มไม่สนุก และเริ่มเห็นว่าการ ทำหนังสือในแนวนี้ไม่ใช่สิ่งที่ผมรักและชอบ เพราะหนังสือแนวนี้ไม่มีชีวิต วารสารทางวิชาการในมหาวิทยาลัยนั้นท่านพิมพ์งานจำพวกที่เรียกว่า “บทความวิจัย” ที่แข็งๆ แห้งๆ และส่วนใหญ่ไม่กระตุ้นความคิดอะไรเท่าใด ที่ผ่าน มาผมเลี้ยงที่จะพิมพ์งานพวกนี้ เมื่อจะต้องมาพิมพ์งานเช่นนี้ในหนังสือที่ตน เป็นบรรณาธิการอยู่ตามนโยบายเบื้องบน ผมก็เริ่มหมดสนุกเข้าไปทุกที

ซ้ำร้าย วารสารที่เราอาสาทำเพื่อให้มหาวิทยาลัยได้ชื่อนั้นกลับถูกมอง เสมือนว่าเราเป็นหนี้บุญคุณมหาวิทยาลัย เพราะเขาเป็นคนให้เงินมาทำไงละ.. ครับ—เงินนั้นเป็นเงินค่าพิมพ์เล่มหนังสือเท่านั้น ไม่ได้รวมค่าแรงสมองที่ดี ราคาเป็นเงินไม่ได้ และมากกว่าที่มหาวิทยาลัยจ่ายหลายเท่าตัว เมื่อเห็นว่าตน เป็นผู้ให้เงิน เขาก็เร่งรัดงานให้ทันเวลา ทำนองว่าหากทำไม่ทันจะถูกตัดงบประมาณ อาจไม่ได้เงินทำ คนเรานั้นป่วยได้ มีอุบัติเหตุได้ แต่ภายใต้ระบบที่แบบนี้ ผมในฐานะบรรณาธิการจะป่วยก็ไม่ได้ แม้ตายที่ต่างจังหวัดก็ต้องรีบไปเผา แล้วรีบกลับ เป็นต้น ที่ผมต้องนอนดิ๊กตามทีเล่าข้างต้นก็เพราะเหตุนี้แหละ ครับ

คนเรานั้นใจเป็นนาย สมนามพระพุทธรพจน์ใน “ธรรมบท” ที่ว่า ‘มโน- ปุพฺพกมา ธมฺมา’ โดยแท้ ผมเริ่มคิดว่าเมื่อมีสัญญาณบอกว่าสิ่งที่เคยทำมา อย่างสนุกจะมาหมดสนุกและอาจกลายเป็นทุกข์เสียแล้ว ก็ควรพิจารณา ตนเองได้แล้ว ผมเข้าใจมหาวิทยาลัยและเข้าใจท่านที่อยู่ข้างบนผมขึ้นไป และ ผมก็เข้าใจต่อไปอีกว่าในภาวะการณ์เช่นนี้บรรณาธิการที่มหาวิทยาลัยต้องการ จะเป็นอีกแบบหนึ่งซึ่งท่านคงหาได้ง่ายๆอยู่แล้ว น่าจะเป็นการดีที่ผมจะ “ปลีก ตัว” ออกมาแล้วมาทำวารสาร “ส่วนตัว” ของผมเอง เมื่อเล่มใหม่นี้เป็นของ ส่วนตัว ผมย่อมจะ “เล่น” อะไรอย่างที่ยากจะเล่นได้อย่างสบายใจ โดยมี ท่านผู้อ่านเป็นกรรมการตัดสินว่าจะสนับสนุนหรือไม่

ผมเลือกทำวารสารนี้ให้เป็น “วารสารไฟฟ้า” อย่างที่เขาเรียกกันสมัยนี้ว่า “eJournal” หรือ “eMagazine” คือปล่อยให้ลงในอินเทอร์เน็ตแล้วก็เล่นไป ตามสายได้อย่างไม่จำกัดเวลาและสถานที่เพราะมันเป็นกระแสไฟฟ้า (ถ้ามีคน

อ่านที่โลกพระจันทร์ วารสารฉบับนี้ก็ไปได้) ผมเลือกรูปแบบวารสารนี้อย่างที่ฝรั่งเรียกว่า Magazine คือมีความเป็นรูปแบบและทางการน้อยกว่า Journal เนื่องจากประสงค์จะให้ เป็นหนังสือที่สนุกและกระตุ้นความคิด จะอย่างไรก็ตาม วารสารนี้เป็นวารสารวิชาการ ผมประสงค์ให้ท่านผู้อ่านที่เป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยใช้อ้างอิงในทางวิชาการได้ (คืออ้างในวิทยานิพนธ์ปริญญาโทหรือเอกได้ เป็นต้น) และแน่นอน ท่านผู้อ่านที่เป็นคนธรรมดาอย่าอมคือผู้ที่ผมให้ความสำคัญมาตลอด วารสารนี้จะต้องเป็นที่เข้าใจและร่วมสนุกได้กับท่านผู้อ่านประเภทนี้

เนื้อหาของวารสารนี้ว่าด้วยสองเรื่องหลักๆ คือ “ปรัชญา” และ “พระพุทธศาสนา” วารสารเดิมที่ผมทำให้มหาวิทยาลัยนั้นว่าด้วยพระพุทธศาสนาเท่านั้น ผมตัดสินใจเพิ่มเนื้อหาส่วนที่เป็นปรัชญาเข้ามาก็เพราะเห็นว่าวารสารทางปรัชญาในบ้านเรานั้นขาดแคลนเหลือเกิน อยากให้นิสิตนักศึกษาที่เรียนทางด้านปรัชญาได้มีวารสารแนวนี้ให้อ่านบ้าง และตามจริงนั้นตอนเรียนปริญญาเอกผมเรียนมาทางปรัชญาฝรั่ง ปรัชญาตะวันตกนั้นแข็ง ตรง และเยอหยิ่ง นักปรัชญาตะวันตกทุกๆจะเป็นอย่างนั้น และที่เป็นอย่างนั้นก็เพราะเขาคิดว่าตนมีดีอะไรสักอย่างในตัว โจจริงนั้นผมอยากให้คนไทยเรารู้ปรัชญาตะวันตกมากๆ ความคิดจะได้แข็งแรงและตระหนงในตนเอง ผมเชื่อว่าชาวพุทธหากรู้ปรัชญาฝรั่งดีจะเป็นคนที่คิดอย่างมีหลัก และจะรักพระพุทธศาสนาไปในอีกแบบหนึ่ง ผมเคยอ่านในเว็บไซต์ Pantip ห้องศาสนา มีคนเขียนไปเล่าว่าข้างบ้านจัดงานบวชลูกชาย ฉลองกันอยู่เป็นสัปดาห์ เปิดเครื่องเสียงรบกวนจนตึกตื้น เขาอนไม่ได้อยู่หลายวัน เขาควรแจ้งตำรวจไหม เชื่อไหมครับ มีคนบางคนเขียนมา “เทศนา” ให้เจ้าของกระทู้ฟังว่า “ปัญหาไม่ได้อยู่ที่เสียง แต่อยู่ที่ใจคุณ ถ้าคุณควบคุมใจได้ เสียงนั้นก็ไม้อาจรบกวนคุณได้” ผมอ่านแล้วก็ปลง—ปลงว่านี่หรือคือความคิดของชาวพุทธ ถ้ารู้ปรัชญาตะวันตกเราจะไม่เป็นคนอย่างนี้ การรบกวนชาวบ้านนั้นเป็นเรื่องทางสังคม ไม่ใช่เรื่องส่วนบุคคล คนที่เขียนมาเทศนานั้นไม่เข้าใจ เพราะไม่เข้าใจจึงแสดงความเห็นชนิดที่ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่ประหลาดพิลึกพิลั่นเพราะไม่ปกป้องคนที่ถูกรบกวน (ชาวพุทธแบบนี้แหละครับที่ชอบพูดว่าการกินเนื้อสัตว์ไม่ผิด

เพราะสัตว์ทำกรรมมาไม่ดีจึงต้องมาชดใช้กรรมให้เขาฆ่าเป็นอาหาร—ฟังแล้ว
ผมอยากจะร้องไห้)

โดยรูปแบบ วารสารนี้จะออกเป็น “รายเดือน” แต่ละฉบับจะมี ๖๔ หน้า
แบ่งเนื้อหาเป็นสองตอน ตอนแรกว่าด้วยปรัชญา ตอนที่สองว่าด้วยพระพุทธ-
ศาสนา การจัดเล่มผมจัดเพื่อให้ท่านผู้อ่านสามารถพิมพ์ออกมาเป็นเล่มได้เอง
โดยใช้โปรแกรมที่อ่านไฟล์ PDF ทั่วไปแล้วสั่งพิมพ์เป็นรูปแบบ Booklet ใช้
กระดาษ ๑๖ แผ่น ใช้เครื่องเย็บกระดาษเย็บที่สันกลาง (อย่างที่โรงพิมพ์เขา
เรียกว่า “เย็บมุงหลังคา”) เท่านั้นท่านก็จะได้วารสารฉบับกระดาษพกติดย่าม
หรือกระเป๋าไปอ่านที่ไหนก็ได้ ผมตั้งใจออกแบบวารสารให้งามอย่างวารสาร
โบราณของฝรั่ง ลื่นปีท่านก็จะได้วารสารจำนวน ๑๒ เล่มมารวมเข้าด้วยกัน
หนา ๗๖๘ หน้า ให้ร้านถ่ายเอกสารเข้าเล่มปกแข็งสวยๆแล้วเก็บเข้าชุดกันใน
วันข้างหน้า ฟังดูดีไหมครับ

วารสารนี้แจกจ่ายฟรี ท่านผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดไปใช้ประโยชน์ได้โดย
ปราศจากเงื่อนไข หากเห็นประโยชน์ของวารสาร ช่วยแนะนำท่านที่ไม่รู้จักให้
รู้จักด้วย เมื่อใช้ประโยชน์ไปนานๆ จะส่งเงินมาให้ผมใช้บ้างก็ไม่ว่ากัน สำหรับ
ผม เงินทองไม่ใช่สาระสำคัญของชีวิต แต่ถ้ามีเงินเก็บบ้าง เพื่อเจ็บป่วย (ทั้ง
ตนและครอบครัว) จะได้ไม่ลำบาก—ก็ดี

ในภาคว่าด้วยปรัชญา ผมเริ่มด้วยเรื่องทาง “นิติปรัชญา” เพราะเห็นว่า
เป็นสาขาที่ขาดแคลนมากที่สุดในบ้านเรา เดิมผมเขียนต้นฉบับเป็นหนังสือ
เสร็จไปครึ่งเล่มแล้ว แรกกะจะให้สำนักพิมพ์จุฬาฯพิมพ์เหมือนหนังสือเล่ม
อื่นๆของผม แต่เปลี่ยนใจ เอามาทยอยลงให้ท่านผู้อ่านอ่านในวารสารดีกว่า
พบกันเล่มหน้าอีกหนึ่งเดือนครับ ☺

ส่วนที่หนึ่ง : ปรัชญา
บทความชุด “ นิติปรัชญา ”
ตอนที่ ๑
กฎหมายคืออะไร

ภาพชื่อ Beer Street โดย William Hogarth

ชื่อของบทความนี้อาจไม่ค่อยตรงกับเนื้อหาจริงๆที่ผมจะกล่าวต่อไปเท่าใดนัก แต่เนื่องจากยังคิดหาหัวข้อที่ดีกว่านี้ไม่ออก จึงขอใช้ตามที่เห็นข้างต้นนั้นไปก่อน การถามว่า “สิ่งนี้คืออะไร” นั้นผู้ถามอาจมีจุดประสงค์ต่างกัน ผมจะลองจําระไนให้ดูตั้งนี้ครับ ประการแรก คำถามนี้เราถามเพื่อ

วัตถุประสงค์ในการจัดประเภท เช่นเราเห็นสัตว์สี่เท้าตัวหนึ่ง หน้าตาละม้ายม้า แต่ก็ไม่เชิงว่าจะเป็นม้า เราจึงถามว่า “นี่อะไรหรือครับ” คนตอบตอบว่า “อ้อ ลากรับ” เมื่อได้คำตอบเราก็พอใจ ที่พอใจก็เพราะเมื่อได้คำตอบนั้นมาแล้วเราก็เอาเจ้าสัตว์ตัวนั้นไปไว้ในประเภทของสัตว์ที่เรียกว่าลา เราไม่เอาไปไว้ในประเภทของม้า คำถามจำนวนมากที่ถามว่า “นี่คืออะไร” เป็นคำถามทำนองนี้ คือถามเพื่อวัตถุประสงค์ในการจัดประเภท ที่เราถามว่า “กฎหมายคืออะไร” ในบทความนี้ เราคงไม่ต้องการอย่างนั้น เพราะไม่ต้องการ เมื่อมีคนกล่าวว่า “อ้อ กฎหมายก็คือสิ่งที่มนุษย์บัญญัติขึ้นอย่างหนึ่ง มีไว้เพื่อเป็นกติกาสำหรับอยู่ร่วมกัน โดยมีข้อแม้ว่าคนที่ไม่ทำตามเราจะมีบทลงโทษ” เราจึงถือว่ายังไม่ได้ตอบคำถามนี้ จริงทีเดียวว่าคำตอบข้างต้นนี้ทำให้เราแยก “กฎหมาย” ในฐานะผลผลิตทางความคิดของมนุษย์ประเภทหนึ่งออกจากผลผลิตอื่นๆเช่น “รัฐศาสตร์” หรือ “ศาสนา” เป็นต้น แต่เนื่องจากเราไม่ต้องการถามเพื่อจุดประสงค์ในการจัดประเภท (เพราะเรารู้อยู่แล้วว่ากฎหมายเป็นของชนิดหนึ่งต่างหากจากรัฐศาสตร์ เป็นต้น) เราจึงจะข้ามคำถามแบบนี้ไป

บางครั้ง การถามว่า “นี่คืออะไร” ผู้ถามต้องการถามหา “สาระ” ของสิ่งนั้น ยกตัวอย่างเช่น คีนหนึ่ง ชาวบ้านโนนนกทาพบแสงประหลาดพุ่งลงไปที่ทุ่งนา ตอนเช้ามีคนพบวัตถุลึกลับลักษณะเหมือนถ่านไฟที่ใช้หุงข้าว แต่หนักกว่ามาก

นักวิทยาศาสตร์ที่ทางราชการส่งมาได้นำวัตถุลึกลับนั้นไปตรวจหาว่า “เป็นอะไร” จะเห็นว่าคำถามที่นักวิทยาศาสตร์ถามที่ว่า “นี่คืออะไรกันหนอ” นั้นเป็นคำถามที่นักวิทยาศาสตร์ถามเพื่อที่จะรู้ว่าเจ้าวัตถุนี้จริงๆนั้นเป็นอะไรแน่ คำว่า “เป็นอะไรแน่” นั้นในแง่หนึ่งก็คือ “มีอะไรเป็นแก่นสาร” เนื่องจากว่าวิชาเคมีและฟิสิกส์เป็นวิชาที่อาจให้คำตอบในเรื่องนี้ได้ ท้ายที่สุดสิ่งที่นักวิทยาศาสตร์กระทำต่อวัตถุจากท้องฟ้านั้นก็คือวิเคราะห์ในทางเคมีและฟิสิกส์ว่าเจ้าสิ่งนี้มีรายละเอียดในทางฟิสิกส์และเคมีเป็นอย่างไร แน่แน่นอนว่าผลในท้ายที่สุดของการวิเคราะห์อาจนำไปสู่การจัดประเภทอย่าง ที่กล่าวข้างต้น เช่นนักวิทยาศาสตร์พบว่าสิ่งนี้มีรายละเอียดทางด้านสสารทางเคมีและฟิสิกส์ตรงกับบางสิ่งๆที่มีอยู่ในโลก วัตถุนี้ก็จะถูกนำไปจัดไว้ในประเภทของสิ่งๆนั้น แต่ถ้าไม่มีอะไรในโลกเราตรงกับสิ่งนี้เลย มันก็จะถูกแยกออกไปจัดเป็นของอีกประเภทหนึ่งต่างหาก

ปกติ การศึกษาเพื่อให้ทราบว่าสิ่งนั้นเป็นอะไรในระดับลึกคือระดับลงไปถึงแก่นสารของสิ่งนั้น ตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้นมักเป็นไปเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจ ซึ่งเมื่อเข้าใจแล้ว มนุษย์เราก็อาจมองเห็นต่อไปว่าเราควรปฏิบัติหรือวางตัววางใจแก่เรื่องนั้นอย่างไร ยกตัวอย่างเช่น พระพุทธศาสนาวิเคราะห์ว่าสิ่งๆที่เรียกว่า “คน” คนหนึ่งนั้นแท้แล้วก็คือ “ของห้าอย่าง” ที่มาประชุมรวมกันเข้า ของห้าอย่างนี้พระพุทธศาสนาเรียกว่า

ชั้นห้า เมื่อวิเคราะห์เช่นนี้แล้วพระพุทธศาสนาก็เสนอแนะว่าเนื่องจากสิ่งที่เรียกว่า “ตัวตนแท้ๆของเรา” ไม่มีอยู่จริง มีแต่ของห้าอย่างที่มารวมกันเข้าอย่างพอเหมาะพอดี ความพอเหมาะพอดีนั้นได้บันดาลให้ของทั้งห้าในรูปที่รวมกันเสร็จสรรพแล้วนั้นสามารถทำอะไรที่ซับซ้อนละเอียดอ่อนได้มากมาย ความคิด อารมณ์ความรู้สึก ว่า “นี่คือตัวฉันนะ” ก็เป็นหนึ่งในความสามารถที่ว่านั้น เมื่อวิเคราะห์เช่นนี้ พระพุทธศาสนาก็กล่าวต่อไปว่า ความรู้สึกในชีวิตนี้เป็นของฉัน ตัวตนร่างกายนี้เป็นของฉัน ก็เป็นเพียงมายาภาพเท่านั้นเอง เป็นมายาภาพในความหมายว่าไม่มีตัวเราจริงๆเลย แต่ความพอเหมาะพอดีแห่งการรวมตัวกันของชั้นทั้งห้านั้นได้สร้างภาพของตัวตนขึ้น ท้ายที่สุดแล้วการวิเคราะห์มนุษย์ในระดับลงลึกถึงแก่นสารเช่นนี้ทำให้พระพุทธศาสนาเสนอหลักจริยธรรมว่าเราไม่ควรยึดมั่นในตัวตน เพราะยึดไปแล้วก็มีแต่จะผิดหวัง เนื่องจากตัวตนไม่มีอยู่นั่นเอง เมื่อถึงเวลาเราทุกคนก็จะตาย ไม่มีใครฝืนได้ นี่เป็นตัวอย่างของการที่เมื่อเราถามคำถามเกี่ยวกับเรื่องใดลงลึกถึงระดับแก่นสารแล้วคำตอบที่ได้มักมีความหมายสืบต่อไปเป็นหลักความเข้าใจบางอย่าง ซึ่งจากความเข้าใจนั้นก็จะเป็นไปสู่อะไรบางอย่าง

ผลจากความเข้าใจในระดับลึกกว่าสิ่งนั้นโดยแก่นแท้แล้ว เป็นอะไรในแง่หนึ่งก็ส่งผลทำให้เราสามารถกำหนด “ความ

คาดหวัง” ต่อสิ่งนั้นได้อย่างเหมาะสม ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเราให้หมอศึกษาลูกของเราที่เกิดมาแล้วซุกซนเกินไปกว่าเด็กทั่วไปมาก แล้วผลของการศึกษาทำให้เราพบว่าที่ลูกเราเป็นอย่างนั้นก็เพราะมีความผิดปกติในระดับพันธุกรรมบางอย่างในสมองของลูกเรา หมอบอกเราว่า ผลการวิจัยที่วงการแพทย์เชื่อถือกันอยู่เวลานั้นบอกว่าอย่างไรเสียลูกของเราก็จะซนเช่นนั้นตลอดไป เขาจะอยู่เฉยๆนิ่งๆอย่างเด็กคนอื่นไม่ได้เมื่อรู้เช่นนั้น เราก็จะเลิกคาดหวังว่าลูกจะเลิกซนในวันหนึ่ง และเมื่อรู้เช่นนั้นแล้วแทนที่เราจะตีลูกเพื่อกำราบให้หายซนเราก็จะทำอย่างอื่น เช่นปล่อยให้ซนแต่คอยระมัดระวังไม่ให้เกิดอันตรายแก่ลูก พร้อมกันนั้นก็อาจจัดวางแผนการเพื่อให้ความซนที่ลูกแสดงออกนั้นเป็นผลดีแก่ลูกเอง เช่นเป็นผลดีแก่สุขภาพและช่วยเสริมสร้างความคิดความอ่านและจินตนาการของลูกเท่าที่เขาจะพึงได้รับการกระตุ้นขึ้นมาได้

ในทางนิติปรัชญา ที่เราถามกันว่า “กฎหมายคืออะไร” นี้ดูจะเป็นการถามในลักษณะที่เป็นการล้วงลึกลงไปถึงแก่นสารของความเป็นกฎหมาย แน่แน่นอนว่าการถามคำถามนี้ไม่ได้เกิดลอยๆ แต่เกิดจากการที่นักปรัชญากฎหมายได้ประสบปัญหาอย่างหนึ่งเกี่ยวกับกฎหมาย ปัญหาที่ว่านี้เราจะตอบได้ก็ด้วยการตั้งคำถามว่า “จริงๆแล้วกฎหมายนั้นเป็นอะไรกันแน่” ต่อไปนี้ผมจะขอเล่าให้ฟังอย่างย่อๆว่าอะไรคือปัญหาที่นักปรัชญาทางด้านกฎหมายประสบ เรื่องเป็นดังนี้ครับ...

ในทางประวัติศาสตร์ กฎหมายที่ใช้ในสังคมต่างๆมักเกิดจากสาเหตุคล้ายๆกันคือ เมื่อมีคนมารวมกันอยู่หลายๆเป็นสังคมก็เกิดการกระทบกระทั่งล่วงละเมิดกัน การที่คนทั้งหลายกระทบกระทั่งกันนี้เป็นเรื่องทีก่อให้เกิดบรรยากาศที่ไม่สงบสุขในสังคม ดังนั้นเพื่อให้สังคมอยู่กันอย่างสงบสุข คนทั้งหลายก็มาตกลงกันว่าต่อแต่นี้ไปเราจะกำหนดกฏกติกาขึ้นแล้วให้สมาชิกของสังคมทุกคนปฏิบัติตาม ใครล่วงละเมิดกฏกติกาที่ว่านี้ก็จะถูกลงโทษ โดยผู้ที่ทำหน้าที่ลงโทษนั้นก็คือบุคคลหรือคณะบุคคลที่สังคมตกลงแต่งตั้งให้ทำหน้าที่พิทักษ์กฏกติกาที่ตั้งขึ้นนั้นตลอดจนมีหน้าที่ดูแลคุ้มครองความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมให้ร่มเย็นเป็นสุขในเรื่องต่างๆ อำนาจที่ทำหน้าที่พิทักษ์กฏกติกาที่สร้างขึ้นนี้ก็คือสิ่งที่เราเรียกกันในเวลาต่อมาว่า “รัฐ” หรือ “อำนาจรัฐ” นั่นเอง ทฤษฎีว่าด้วยการเกิดขึ้นของรัฐและกฎหมายตามที่กล่าวมานี้เรารู้จักกันในวงการปรัชญาสังคมและการเมืองว่าทฤษฎี “สัญญาประชาคม” อันมีใจความย่อๆหลักๆว่ารัฐเกิดจากการตกลงร่วมกันของประชาชน ทำนองเดียวกับการที่เราในสังคมตกลงทำสัญญาในเรื่องต่างๆเช่นสัญญาซื้อขายที่ดิน ตามแนวคิดนี้ผู้ปกครองกับประชาชนมีฐานะเป็นคู่สัญญากัน หากผู้ปกครองทำดี ประชาชนก็ย่อมจะยินยอมให้ปกครองต่อไป แต่ถ้าผู้ปกครองทำชั่ว ไม่รักษาประโยชน์ของประชาชน พลเมืองก็มีสิทธิที่จะถอดถอนได้ จะโดยวิธีการใดก็ตามแต่ (เช่นรอให้

หมดอายุแล้วก็ไม่เลือกมาเป็นผู้ปกครองในการเลือกตั้งคราวต่อไป หรือมีระบบทางกฎหมายบางประการที่เปิดช่องให้ประชาชนสามารถเข้าซื้อถอดถอนได้เป็นต้น) สัญญาประชาคมในแง่ที่เป็นสัญญาระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนนั้นอาจอธิบายได้ดีในทางรัฐศาสตร์หรือปรัชญาการเมือง แต่ในทางกฎหมายหรือนิติปรัชญา เรามักอธิบายกันว่าสัญญาประชาคมหมายถึงการที่คนทั้งหลายมาตกลงทำสัญญากันว่าจะสร้างบ้านเมืองอยู่ร่วมกัน เพื่อการนี้เราจะตกลงกันว่าจะยินยอมให้มีผู้ปกครองจำนวนหนึ่งทำหน้าที่ปกครองบ้านเมือง เราเรียกอำนาจส่วนนี้ว่าอำนาจทางด้านกรปกครอง จากนั้นเราจะยินยอมให้มีคณะบุคคลจำนวนหนึ่งทำหน้าที่ตรากฎหมายสำหรับใช้ในสังคม เราเรียกอำนาจที่ว่านี้ว่าอำนาจนิติบัญญัติ และที่สุดเราจะยอมให้มีคณะบุคคลอีกจำนวนหนึ่งทำหน้าที่ดูแลการใช้กฎหมายเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม เราเรียกอำนาจส่วนนี้ว่าอำนาจตุลาการ จะเห็นว่าอำนาจในทางการเมืองการปกครองทั้งสามนี้ทฤษฎีสัญญาประชาคมถือว่าล้วนมาจากการตกลงปลงใจร่วมกันของคนทุกคนในสังคม และโปรดสังเกตด้วยนะครับว่า สัญญาประชาคมนี้เป็นสัญญาที่มีประชาชนแต่ละคนเป็นคู่สัญญาของกันและกัน (เช่นเวลานี้คนไทยเรามีทั้งหมดประมาณ ๗๐ ล้านคน สัญญาประชาคมในสังคมไทยก็คือสัญญาที่คนจำนวน ๗๐ ล้านคนนี้เองลงชื่อในฐานะคู่สัญญาของกันและกัน) ทฤษฎีสัญญาประชาคม

ไม่ได้ให้รายละเอียดว่าเนื้อหาของสัญญาที่ประชาชนในสังคมลงนามเป็นคู่สัญญาของกันและกันนั้นเป็นอย่างไร แต่เราก็พออนุมานได้ว่า สัญญานี้มีใจความหลักๆว่า คนทุกคนจะได้รับการปกป้องในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอ และความยุติธรรมเท่าเทียมกัน การมีอำนาจทั้งสามด้านตามที่กล่าวข้างต้นนั้นว่าไปแล้วก็คือกลไกที่ประชาชนในสังคมเห็นร่วมกันว่าจะช่วยบันดาลให้เป้าหมายของการที่เราาร่วมทำสัญญาประชาคมตามที่กล่าวข้างต้นนั้นเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาตามที่กล่าวมานี้เราจะเห็นว่าประชาชนแต่ละคนคือคู่สัญญาของกันและกัน สัญญานี้เราอาจเรียกว่า “สัญญาหลัก” เนื้อหาของสัญญาหลักก็คือจะอำนวยให้เกิดความอยู่ดีกินดีความเป็นธรรม และความดีงามในเรื่องต่างๆแก่ประชาชนทุกคนอย่างเสมอเหมือนกัน ในฐานะคู่สัญญาที่มีสถานะเท่าเทียมกัน ประชาชนแต่ละคนจึงมี “เสียง” ในทางการเมืองเท่ากัน ไม่ว่าจะแตกต่างกันในทางฐานะการเงิน อาชีพ การศึกษา เพศ วัย ศาสนา เป็นต้น ส่วนผู้ใช้อำนาจหลักสามส่วนคือบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ นั้นก็อาจพิจารณาได้ว่าเป็นคู่สัญญากับประชาชน เราอาจเรียกสัญญาระหว่างประชาชนกับอำนาจทั้งสามนี้ว่า “สัญญารอง” สัญญารองมีเนื้อหาคล้ายกันว่าผู้ใช้อำนาจทั้งสามนี้จะกระทำการทุกอย่างเพื่อประโยชน์ของประชาชน โดยประชาชนจะจ่ายภาษีเพื่อเป็นค่าจ้างตอบแทน

แนวคิดแบบสัญญาประชาคมนี้อาจใช้พิจารณาว่ากฎหมายที่เราใช้กันอยู่ในสังคมคืออะไร คำตอบก็จะออกมาในทำนองว่า ประการแรก กฎหมายเป็นกลไกที่จะผลักดันให้สัญญาประชาคมทั้งสัญญาหลักและสัญญารองดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ โดยมีข้อสังเกตว่ากฎหมายเป็นเพียงกลไกหนึ่งในบรรดากลไกหลัก ๓ อย่าง (แต่ก็เป็นกลไกที่สำคัญไม่แพ้กลไกที่เหลือทั้งสอง) ประการต่อมา เนื่องจากทฤษฎีสัญญาประชาคมในแง่หนึ่งนั้นไม่ได้เป็นทฤษฎีที่ต้องการยืนยันว่าการทำสัญญาระหว่างประชาชนเป็นสิ่งที่เกิดจริงๆ ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ (นักปรัชญาที่เสนอแนวคิดแบบสัญญาประชาคมบางคนก็กล่าวชัดเจนว่าการทำสัญญาระหว่างประชาชนที่กล่าวถึงนี้อาจเข้าใจว่าเป็นเรื่องของจินตนาการก็ได้ แต่ถึงจะเป็นจินตนาการ แนวคิดนี้ก็ยังคงมีน้ำหนักอยู่เช่นเดิม เพราะน้ำหนักไม่ได้อยู่ที่ว่าเรื่องนี้เกิดขึ้นจริงหรือไม่ แต่อยู่ที่ว่าเนื้อหาของแนวคิดนี้มีเหตุผลหรือไม่) เมื่อเป็นเช่นนี้ กฎหมายที่อธิบายตามทฤษฎีนี้ว่าเป็นกลไกที่จะก่อให้เกิดผลที่ต้องการอันได้แก่การปกป้องคุ้มครองสัญญาทุกคนในสังคมให้ได้รับประโยชน์ต่างๆ จากรัฐอย่างเท่าเทียมกันก็อาจมีปัญหาดูได้ว่าในบางสถานการณ์ภาพลักษณ์ของกฎหมายตามที่กล่าวมานี้ไม่ตรงกับความเป็นจริง เพราะความจริงก็คือ มนุษย์เราเท่าที่เราสามารถสืบค้นได้จากประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติไม่ได้เข้ามารวมกันเพื่อก่อสร้างสังคมหรือชาติบ้านเมืองอย่างจงใจ การ

เกิดขึ้นของสังคมเป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไปตาม
ธรรมชาติและต้องใช้เวลายาวนานมากกว่าที่เราจะมีสังคม
หรือประเทศชาติอย่างที่เราเห็นนี้ เดิมนั้นเราคงอยู่ในป่าร่วมกับ
สัตว์ป่านานาชนิด ต่อมาเราเรียนรู้ว่าในทางกายภาพเรา
อ่อนแอกว่าสัตว์หลายชนิด แต่เราก็มีปัญญา ด้วยปัญญานั้น
เราก็สามารถชดเชยความบกพร่องตามธรรมชาติในทาง
กายภาพนั้น เช่นเรารู้จักสร้างเครื่องทุ่นแรงเช่นหอก ขวาน
มีด ดาบ ปืน เป็นต้น ทำให้เราสามารถเอาชนะสัตว์ที่แข็งแรง
กว่าเราได้ ต่อมาเราก็เรียนรู้ที่จะยังชีพด้วยการสร้างอาหารขึ้น
เองแทนที่จะแสวงหาจากธรรมชาติล้วนๆ ซึ่งการนี้ก็นำไปสู่สิ่ง
ที่เราเรียกกันในสมัยนี้ว่าเกษตรกรรม การใช้ปัญญาอย่างหนึ่ง
ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เรากำลังพิจารณาอยู่นี้คือการ
มารวมกันอยู่เป็นสังคม เป็นชุมชน ซึ่งสังคมในระยะแรกๆ
ของมนุษย์ก็คงอยู่ในรูปครอบครัวหลายๆครอบครัวก่อน
จากนั้นก็ขยายใหญ่ขึ้นเป็นเผ่า เป็นหมู่บ้าน... และเมื่อใน
เวลาต่อมา การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนนี้แรกๆก็คงไม่มีลักษณะ
เป็นสิ่งที่เรียกกันในปรัชญาสังคมและการเมืองว่า “สังคม
การเมือง” หรือ “รัฐ” อันหมายถึงกลุ่มของมนุษย์จำนวน
มากๆที่รวมกันอยู่แล้วมีการมอบอำนาจในการปกครองดูแล
สังคมแก่บุคคลหรือคณะบุคคล แต่ต่อมาด้วยปัญญาที่กล่าว
ข้างต้น มนุษย์ที่รวมกันอยู่อย่างหลวมๆในทางกายภาพนั้นก็
พัฒนาสังคมเช่นที่ว่านั้นให้กลายมาเป็นสังคมการเมืองหรือรัฐ

โดยที่สังคมที่ว่านี้ในระยะแรกๆก็คงมีสภาพเป็นหมู่บ้าน เป็น
เผ่า โดยมีหัวหน้าหมู่บ้านหรือหัวหน้าเผ่าทำหน้าที่ปกครอง
ดูแลความเป็นอยู่ของประชาชน หัวหน้าประชาชนนี้ตาม
ธรรมชาติก็คงไม่ได้มาจากการเลือกของประชาชนตามทฤษฎี
สัญญาประชาคม แต่มาจากข้อเท็จจริงง่ายๆตามธรรมชาติที่ว่า
ในธรรมชาตินั้นสัตว์ที่แข็งแรงกว่าจะข่มขี่สัตว์ที่อ่อนแอกว่า
มนุษย์นั้นในแง่หนึ่งก็คือสัตว์ แม้จะเป็นสัตว์ที่มีปัญญา แต่ใน
แง่ที่เป็นสัตว์ กฎธรรมชาติหลายอย่างที่ครอบงำสัตว์ก็ครอบ
งำเราด้วย ดังนั้นหัวหน้าประชาชนในสังคมบรรพกาลนั้นก็คือ
มนุษย์ที่แข็งแรง ดุร้าย มีอำนาจ เป็นที่หวาดเกรงของมนุษย์
อื่นๆ การยอมให้บุคคลเช่นนี้ปกครองนั้นไม่น่าจะเกิดจากการ
ใช้ความคิด แต่คงเกิดจากความกลัวเป็นหลัก (ซึ่งปรากฏ
การณ์เช่นนี้เราก็ยังพบเห็นได้ในยุคปัจจุบัน เช่นในสังคม
ชนบทที่อยู่ห่างไกลจากอำนาจรัฐมากๆ ผู้มีอิทธิพลในชุมชนก็
คือคนที่ดุร้าย หยาบคาย เป็นนักเลง สามารถฆ่าคนได้ง่ายๆ)
ต่อมาหากผู้ปกครองที่ประกอบด้วยธรรมจะมีขึ้นก็คงเป็นไป
ตามกระบวนการทางธรรมชาติ คือเป็นไปได้ที่ลูกหลานของ
ผู้ปกครองที่หยาบช้านั้นบางคนก็เป็นคนดี สังคมจึงมีผู้ปก
ครองที่ดี ซึ่งไม่ได้มาจากการเลือกของประชาชนเลย แต่เป็น
เรื่องของความบังเอิญ เราจะเข้าใจว่าอำนาจรัฐหรือผู้ปกครอง
ที่เป็นจริงตามธรรมชาติเป็นอย่างไรก็อาจดูได้ง่ายๆเช่นอ่าน
วรรณกรรมเรื่อง “สามก๊ก” หรือไม่ก็พงศาวดารชาติไทยเรา

เอง จะเห็นว่าผู้ปกครองบ้านเมืองกับประชาชนนั้นเชื่อมโยง
หากันผ่านการใช้อำนาจ (โดยผู้ปกครอง) และความหวาด
กลัว (ของประชาชนที่เกิดจากการใช้อำนาจของผู้ปกครอง)
ไม่ได้เชื่อมโยงกันผ่านการทำสัญญาว่าจ้างให้ดูแลบ้านเมือง
เป็นระยะๆ ไม่ชอบใจก็บอกเลิกสัญญาได้ ตามที่ทฤษฎีสัญญา
ประชาคมกล่าว

จากที่กล่าวมาข้างต้น เราจะเห็นว่า แนวคิดแบบสัญญา
ประชาคมนั้นเป็นแนวคิดในทางทฤษฎี ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่จะ
หาความหมายขององค์ประกอบที่สำคัญๆในทางการเมืองการ
ปกครอง เช่นอะไรคือจุดเริ่มต้นของอำนาจในทางการเมือง
อำนาจทางการเมืองควรจำแนกเป็นกี่อย่าง และอะไรคือ
สถานภาพของผู้ใช้อำนาจนั้น กฎหมายคืออะไร เป็นต้น
เนื่องจากเป็น “ทฤษฎี” คนคิดย่อมจะต้องพยายาม “ใส่” สิ่ง
ที่คิดว่าดี มีเหตุผล ลงไปในแนวความคิดของตนนั้น เมื่อเป็น
เช่นนี้ กฎหมายตามความคิดของนักปรัชญาสายสัญญา
ประชาคมจึงเป็น “กฎหมายในอุดมคติ” ของมนุษยชาติ หรือ
อย่างน้อยก็ในอุดมคติของนักนิติปรัชญาที่คิดแนวคิดสัญญา
ประชาคมขึ้น กล่าวเพื่อให้ท่านผู้อ่านเข้าใจง่ายขึ้นก็คือ ประ-
วัติศาสตร์ความเป็นมาของการที่มนุษย์เราได้ค่อยๆเปลี่ยน
สภาพตนเองจากการเป็นสัตว์ป่ามาเป็นสัตว์บ้านและสัตว์
เมืองตามลำดับจะเป็นอย่างไรก็ตามที่เถิด แต่เมื่อเราต้องการ
ถามว่า “ณ *วันนี้* เราควรมองว่าอำนาจทางการเมืองมาจาก

ไหน ควรแบ่งเป็นกี่ประเภทก็ฝ้าย อะไรคือเจตนารมณ์หลักของการที่เรามารวมกันอยู่เป็นสังคมการเมือง เป็นต้น” แนวคิดหนึ่งที่ดีที่สุดก็คือ เราทุกคนในสังคมควรได้รับการพิจารณาว่าต่างก็เป็นสมาชิกของสังคมนี้อีกเหมือนกัน เมื่อต่างก็เป็นสมาชิก ทุกคนก็เท่ากันในแง่ที่เป็นสมาชิกของสังคม เช่นเดียวกัน ความแตกต่างเช่นเพศ วัย การศึกษา เชื้อชาติ เป็นต้นไม่ใช่สาระสำคัญ ขอให้ท่านผู้อ่านสังเกตว่า กฎหมายที่เราใช้กันอยู่ในสังคมประชาธิปไตยสมัยใหม่ทั่วโลกนั้น เหมือนกันคือบังคับใช้กับคนทุกคนเท่ากัน ไม่ว่าจะจนหรือรวย ไม่ว่าจะฉลาดหรือไม่ฉลาด อาจจะมียกเว้นบ้างก็เป็นเรื่องเล็กน้อยอันเนื่องมาจากวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ เช่นบ้านเรากฎหมายว่าด้วยผู้มีสิทธิเลือกตั้งไม่ให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีสิทธิอย่างชาวบ้าน เพราะเราต้องการให้พระสงฆ์อยู่เหนือการเมือง ซึ่งกฎหมายนี้เราออกมาเช่นนั้นก็เพราะวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา สอนให้เราคิดในทางที่เกื้อกูลพระสงฆ์ สรุปความว่า แนวคิดแบบสัญญาประชาคมมุ่งเน้นมองที่ปัจจุบัน แล้วสร้างทฤษฎีขึ้นเพื่ออธิบายว่าอำนาจทางการเมืองมาจากไหน แน่แน่นอนว่าตามทฤษฎีนี้เมื่อประชาชนแต่ละคนเป็นหน่วยย่อยสุดของสังคม อำนาจทางการเมืองจึงต้องมาจากประชาชนแต่ละคนอย่างเท่าเทียมกัน แม้ไม่เคยมีข้อมูลทางประวัติศาสตร์ยืนยันว่าประชาชนในสังคมต่างๆทั่วโลกได้พร้อมใจกันทำสัญญา แต่

เราก็สมมติได้ว่าเราได้ทำสัญญากัน เหมือนการที่ชายหญิงคู่หนึ่งมาอยู่ด้วยกันฉันสามีภรรยาแบบชาวชนบททั่วไป แม้ทั้งคู่ไม่ได้ทำสัญญาอะไร แต่ในทาง “จริยธรรม” เราก็สามารถทักทักได้ว่าทั้งคู่ได้ทำสัญญาต่อกัน ดังนั้นสามีที่ไม่รับผิดชอบภรรยาก็ต้องถือว่าเป็นสามีที่เลว ทำไมจึงเลว ก็เพราะว่าเขาได้สัญญาว่าจะปกป้องภรรยา แต่เขาก็ไม่ได้ทำ ทำไมเราจึงบอกว่าเขาได้ทำสัญญาทั้งที่เขาไม่เคยทำอะไรที่จะเรียกว่าเป็นสัญญาได้เลย คำตอบคือการทำสัญญานั้นเป็นเรื่องทางจริยธรรม เหมือนพ่อแม่ที่ทอดทิ้งลูก ไม่มีพ่อแม่คนใดทำสัญญากับลูกว่าพ่อแม่จะดูแลลูก แต่การไม่มีสัญญานี้ก็ไม่มีผลต่อการที่เราจะพิจารณาว่าพ่อแม่ที่ไม่รับผิดชอบลูกนั้นเป็นพ่อแม่ที่เลว เพราะสัญญาว่าพ่อแม่จะต้องดูแลลูกนั้นเป็นสัญญาในทางศีลธรรม สิ่งนี้สำเร็จมาแล้วอย่างอัตโนมัติทันทีที่พ่อแม่ให้กำเนิดลูก ในทางเดียวกัน แม้ประชาชนที่อยู่ในสังคมเดียวกันเช่นสังคมไทยจะไม่เคยทำสัญญาต่อกัน แต่ในทางจริยธรรม เมื่อเรามาอยู่ร่วมกันเช่นนี้แล้วเราก็สามารถคิดต่อไปได้ว่าอะไรจะเป็นสิ่งที่เราสามารถเรียกร้องได้สำหรับคนทุกคน แนวคิดแบบสัญญาประชาคมนั้นต้องการเสนอว่าต่อไปนี่คือสิ่งที่เราสามารถเรียกร้องได้อย่างมีเหตุผล

(ก) คนทุกคนต้องเท่าเทียมกัน เพราะทุกคนเป็นเจ้าของประเทศนี้เหมือนกัน ไม่มีใครเป็นเจ้าของประเทศมากหรือน้อยกว่าคนอื่น

(ข) อำนาจทางการเมืองอันได้แก่อำนาจสำหรับการว่า
สังคมเราจะปกครองกันอย่างไรมาจากคนทุกคน หากมีความ
เห็นไม่ตรงกัน เราก็สามารถใช้ความเห็นของคนส่วนใหญ่เป็น
ตัวตัดสินว่าเราจะเอาอย่างนั้น โดยเสียงส่วนใหญ่ต้องเคารพ
เสียงส่วนน้อยด้วย โดยการที่ต้องไตร่ตรองให้รอบคอบเมื่อ
ต้องตัดสินใจเลือกอะไรก็ตามแต่ที่กระทบชีวิตของเสียงส่วน
น้อย แม้ในกรณีที่เรื่องนั้นเสียงส่วนหนึ่งในสังคมจะไม่เห็น
ด้วย (เช่นประเทศเราทำสัญญาบางอย่างกับต่างประเทศ) ก็
ต้องถือว่าในทางจริยธรรม เราทำในนามของคนทุกคน เพราะ
ประเทศนี้ต้องเป็นของทุกคน ไม่ใช่ของคนที่ยังเอือมเป็นเสียง
ส่วนใหญ่ในเรื่องนั้นๆเท่านั้น

(ค) อำนาจทางการเมืองอันเป็นของประชาชนแต่ละคน
ข้างต้นนั้นเมื่อรวมกันเข้าแล้วก็กลายเป็นอำนาจรัฐ อำนาจนี้
เป็นอำนาจรวม เป็นหนึ่งเดียว จากอำนาจนี้อำนาจที่ย่อยลงไป
ก็สามารถเกิดขึ้นได้ เท่าที่เป็นอยู่เวลานี้ เรามีอำนาจรองสาม
อำนาจคือบริหาร ตุลาการ และนิติบัญญัติ อำนาจรองทั้งสาม
นี้ย่อมขึ้นต่ออำนาจหลักอันเป็นของประชาชนนั้น ความสัม-
พันธ์ระหว่างอำนาจหลักและรองนี้เป็นความสัมพันธ์เช่นเดียว
กับที่พบระหว่างประชาชนแต่ละคนที่เป็นเจ้าของอำนาจหลัก
คือเป็นสัญญา เนื้อหาของสัญญาระหว่างประชาชนกับอำนาจ
รองทั้งสามนั้นโดยหลักๆมีว่า ผู้ใช้อำนาจรองทั้งสามฝ่ายนี้
ขณะที่อยู่ในอำนาจนั้นต้องสละความเป็นพลเมืองที่เป็น

เจ้าของอำนาจหลักไว้ชั่วคราว เมื่อสละแล้วก็จะมีสถานภาพเป็น “ลูกจ้าง” ของประชาชน ความหมายของลูกจ้างในที่นี้คือ “ไม่ใช่เจ้าของประเทศ” แต่เป็นผู้รับจ้างบริหารประเทศ ในฐานะที่ตนไม่ใช่เจ้าของประเทศ เวลาทำงานก็ต้องคิดอยู่เสมอว่าทำอะไรเจ้าของประเทศจึงจะได้รับประโยชน์สูงสุด จากการทำงานของตน ผู้ใช้อำนาจทั้งสามฝ่ายนี้เมื่อพ้นหน้าที่ไปแล้วก็จะกลับไปเป็นประชาชนที่เป็นเจ้าของประเทศอย่างสมบูรณ์แบบอีกครั้ง นี่คือระบบการจัดวางลำดับของอำนาจทางการเมืองว่าอะไรอยู่บนสุด และอะไรอยู่รองลงมาจากนั้น เมื่ออำนาจรองทั้งสามนั้นมีฐานะเป็นรองหรืออยู่ด้านล่าง อำนาจรัฐแท้ๆที่เป็นของประชาชน ประชาชนย่อมสามารถเรียกร้องความรับผิดชอบในฐานะลูกจ้างจากอำนาจทั้งสามนั้นได้ หากประชาชนเห็นว่าอำนาจทั้งสามนั้นทำงานไม่ตรงกับประโยชน์ของประชาชน ประชาชนก็สามารถบอกเลิกสัญญา คือเลิกจ้างรัฐบาล เลิกจ้างผู้แทนราษฎร และเลิกจ้างตุลาการได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น เราจะเห็นว่ากฎหมายนั้นอยู่ในขอบเขตความรับผิดชอบของสถาบันนิติบัญญัติเป็นหลัก โดยมีฝ่ายตุลาการเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายนั้นอย่างที่จะเป็นธรรมที่สุดแก่ประชาชนที่เป็นเจ้าของประเทศ และบางครั้งเมื่อมีความจำเป็นชนิดที่อธิบายได้ รัฐบาลก็อาจตรากฎหมายออกมาใช้อย่างรีบด่วนได้ แต่ท้ายที่สุดกฎหมายนั้นก็ต้องกลับไปสู่

สถานิติบัญญัติเพื่อตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง โดยที่ขั้นนี้กฎหมายนั้นจะเป็นกฎหมายต่อไปหรือไม่ก็เป็นอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติล้วนๆ เนื่องจากสถานิติบัญญัติไม่ใช่เจ้าของประเทศ เมื่อจะคิดออกกฎหมายก็ต้องออกอย่างที่จะทำให้เกิดประโยชน์และความเป็นธรรมแก่ประชาชนมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ มีสิ่งหนึ่งที่นักนิติปรัชญาที่เชื่อในแนวคิดแบบสัญญาประชาคมเห็นว่า เป็นแก่นสารของกฎหมาย สิ่งนี้คือความมีเหตุผล เพราะเราถือว่าสังคมเป็นที่รวมของมนุษย์ที่มีเหตุผล ดังนั้นกฎหมายที่จะใช้กับมนุษย์ก็ต้องมีเหตุผลด้วย “เหตุผล” นั้นอาจมีความหมายได้กว้างขวาง ในที่นี้เหตุผลหมายถึงอะไรบางอย่างในตัวมนุษย์ที่ยืนอยู่ตรงกันข้ามกับ “การใช้อำนาจ” คนที่ทะเลาะกันแล้วแก้ปัญหาด้วยการเจรจาและยอมรับผลของการเจรจานั้นตามที่สมควรแก่เนื้อหาหรือข้อสรุปที่ได้จากการเจรจาคือบุคคลที่ใช้เหตุผล แต่คนที่ทะเลาะกันแล้วชกกัน (หรือสองชาติที่ทะเลาะกันแล้วตอนแรกดูจะยอมเจรจา แต่ที่สุดก็ไม่ฟังกัน แล้วจบลงด้วยการทำสงคราม) เป็นบุคคลที่ใช้กำลังหรือใช้อำนาจในการแก้ปัญหา ความขัดแย้ง กฎหมายที่ดีต้องมาจากการใช้เหตุผล แน่แน่นอนว่าคนในสังคมต่างความคิดและต่างก็มีผลประโยชน์ส่วนตนที่จะต้องปกป้อง ดังนั้นจึงเป็นไปได้เลยที่ทุกคนจะเห็นอย่างเดียวกันในเรื่องของการตรากฎหมาย (เช่นคนรวยอาจไม่ต้องการกฎหมายที่ว่าผู้ได้รับมรดกจำนวนมากๆต้องเสียภาษี แต่

คนจนต้องการเพราะรัฐจะได้เอารายได้จากภาษีนั้นมาจุนเจือตน) แต่การมีความเห็นไม่ตรงกันนั้นไม่ถือว่าเป็นปัญหาตามทฤษฎีสัญญาประชาคม เพราะถือว่าในท้ายที่สุดแล้วเมื่อพิจารณากฎหมายในสภานิติบัญญัติ ผู้ใช้อำนาจนี้แทนประชาชนก็จะใช้เหตุผลเป็นหลัก โดยที่เราเชื่อกันว่าเหตุผลนั้นจะชี้ในท้ายที่สุดว่าเราควรตรากฎหมายนั้นอย่างไรจึงจะชอบด้วยเหตุผล คืออธิบายได้ตลอดสุดสายเป็นเปลาะๆไปว่าทำไมเราจึงเลือกที่จะตรากฎหมายออกมาเช่นนี้

แนวคิดที่เชื่อในเรื่องเหตุผลของมนุษย์นั้นเป็นแนวคิดที่ดีตรงที่แนวคิดแบบนี้มองว่ามนุษย์เมื่อจะทำอะไร เราต้องพิจารณาด้วยการกระทำนั้นมีเหตุผลหรือไม่ ในทางการเมืองก็เช่นกัน การตัดสินใจของรัฐก็ต้องคำนึงถึงความชอบด้วยเหตุผลด้วย ไม่ใช่สักแต่ว่าตัดสินใจเท่านั้น แต่แนวคิดนี้ก็มีจุดอ่อนตรงที่คนมักไม่ทำตามที่แนวคิดแบบนี้ให้ความเห็นเอาไว้ ที่ผ่านมาเราได้พิจารณาไปแล้วว่ากฎหมายตามแนวคิดแบบสัญญาประชาคมนั้นต้องวางอยู่บนเหตุผล การพูดเช่นนี้เป็นเรื่องดี แต่ในความเป็นจริงคือกฎหมายที่ใช้อยู่ในโลกจำนวนหนึ่งนั้นไม่ได้วางอยู่บนเหตุผล ปัญหาคือแนวคิดแบบสัญญาประชาคมจะอธิบายการมีอยู่ของกฎหมายแบบนี้ได้อย่างไร ยกตัวอย่างเช่น ในบ้านเรานั้นทหารมักทำรัฐประหาร การทำรัฐประหารก็คือการใช้อำนาจในลักษณะหนึ่ง ปกติเมื่อทหารทำรัฐประหาร สิ่งแรกที่ทหารจะทำก็คือยกเลิกรัฐธรรมนูญ-

บุญฉบับที่ใช้อยู่แล้วตรารัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวขึ้นใช้ รัฐธรรมนูญที่เขียนโดยทหารนี้ไม่ได้มาจากประชาชน ดังนั้น ตามทฤษฎีสัญญาประชาคมรัฐธรรมนูญแบบนี้ถือว่าไม่ชอบ เพราะไม่ได้มาจากเจ้าของประเทศ แต่มาจากลูกจ้างของประชาชนอันได้แก่ทหาร (ทหารจัดอยู่ในหมวดอำนาจบริหาร ซึ่งหมายถึงข้าราชการประจำและรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง) ไม่เพียงเท่านั้น ในการทำรัฐประหารหลายครั้ง เห็นได้ชัดว่าผู้ที่ทำนั้นทำไปเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนอย่างชัดเจน (เช่น การรัฐประหารครั้งหนึ่งเกิดจากที่ผู้นำกองทัพทราบว่าตนกำลังจะถูกลูกนายกรัฐมนตรียึดออกจากตำแหน่งจึงชิงทำรัฐประหารเสียก่อน) อาจเป็นไปได้ว่าในการทำรัฐประหารบางครั้งานั้น ทหารคิดถึงประเทศชาติ คือเห็นว่าสถานการณ์ทางการเมือง ในช่วงเวลานั้นยุ่งเหยิง ไร้ทางออก หากปล่อยให้เหตุการณ์ดำเนินไปก็อาจเกิดการจลาจลเสียเลือดเนื้อ หรือไม่ทหารที่ทำรัฐประหารอาจเป็นทหารดี เห็นว่ารัฐบาลพลเรือนทุจริตมาก จนเกินที่จะรับได้ แต่ทั้งหมดนี้ไม่ว่าจะทำเพื่อประโยชน์ตน หรือประโยชน์ของชาติ หากกล่าวในแง่เหตุผล สิ่งที่ทหารทำนั้นไม่อาจอธิบายได้เลย เพราะโดยสาระ การทำรัฐประหารคือการไม่ใช้เหตุผล แต่ใช้อำนาจ เมื่อเป็นเช่นนี้ รัฐธรรมนูญที่ตราโดยรัฐบาลทหารก็เป็นกฎหมายที่ไม่ได้เกิดจากเหตุผล หากแต่เกิดจากการใช้อำนาจ หากพิจารณาจากกรอบแนวคิดแบบสัญญาประชาคม กฎหมายที่ตราโดยรัฐบาลทหารที่เข้ามา

สู่อำนาจทางการเมืองโดยการใช้อำนาจและรถถังย่อมยากที่จะยอมรับได้ เพราะหากสังคมเรายอมรับกฎหมายแบบนี้ก็เท่ากับว่าเรายอมรับการใช้อำนาจ ซึ่งเป็นเรื่องที่แสดงความป่าเถื่อนมากกว่าความเป็นชาติอารยะ แม้ว่าการทำรัฐประหารในบางครั้งนั้นจะดำเนินไปอย่างละมุนละม่อม ไม่มีการเสียเลือดเนื้อ แต่นั่นก็เป็นเรื่องรูปลักษณะข้างนอก โดยเนื้อในนั้นการทำรัฐประหารคือการใช้อำนาจ กฎหมายที่มาจากรัฐบาลที่ใช้อำนาจก็เป็นกฎหมายแห่งอำนาจ ไม่ใช่กฎหมายแห่งเหตุผล

มีคนซึ่งไม่เห็นด้วยกับการทำรัฐประหารบางคนถามว่า “ทำไมเราจึงไม่เขียนกฎหมายเอาโทษคนที่ทำรัฐประหารเอาไว้ โดยอาจจะใส่เข้าไปในรัฐธรรมนูญ หรือไม่ก็ในกฎหมายอาญา” คำตอบคือไม่มีทางที่เราจะทำเช่นนั้นได้ สมมติว่าเราเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญว่า “การทำรัฐประหารเป็นสิ่งที่สังคมไทยไม่อาจจะยอมรับได้ ดังนั้นบุคคลใดหรือคณะใด ต่อให้ทำรัฐประหารสำเร็จก็ยังไม่พ้นผิด เมื่อบ้านเมืองกลับคืนสู่ระบอบประชาธิปไตยตามเดิม บุคคลที่ก่อรัฐประหารจะต้องถูกดำเนินคดี” การมีรัฐธรรมนูญที่เขียนไว้เช่นนี้ก็ไม้อาจห้ามการทำรัฐประหารได้ เพราะเมื่อทำแล้วรัฐบาลทหารก็จะยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับนั้น ต่อให้เขียนกันไว้ว่า “รัฐธรรมนูญฉบับนี้ไม่ถือว่าถูกยกเลิกหากว่าการยกเลิกร่างทำโดยผู้ก่อรัฐประหาร” ก็ไม่สามารถป้องกันการทำรัฐประหารได้ เพราะหากรัฐบาลทหารเห็นว่าไม่มีช่องทางทางด้านกฎหมายที่

จะทำให้ตนลงจากอำนาจได้โดยปราศจากความผิด พวกเขาที่จะอยู่ในอำนาจนั้นตลอดไป การใช้มาตรการทางด้านกฎหมายเพื่อป้องกันการทำรัฐประหารจึงกลับชักนำให้เกิดการอยู่ในอำนาจตลอดไปของผู้ที่ก่อรัฐประหาร ซึ่งท้ายที่สุดก็เป็นเรื่อง ที่ผู้ที่เชื่อในหลักการของเหตุผลไม่ต้องการเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมีนักนิติปรัชญาบางคนเสนอความคิดว่า แนวคิดแบบที่มอง กฎหมายอย่างเป็นอุดมคตินั้นอาจจะต้องลดความเข้มข้นลง เพราะอุดมคติเช่นนั้นไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง อะไรก็ตามแต่ที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง แม้จะฟังดูดี แต่ใน ท้ายที่สุดก็ไม่มีประโยชน์เพราะไม่มีใครทำตาม เหมือนการที่ คนในสังคมหนึ่งชอบเล่นการพนัน ต่อให้รัฐออกกฎหมายเอา ผิด ประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังแอบเล่น กฎหมายที่ห้ามเล่นการ พนันด้วยเหตุผลว่าเพราะสิ่งนี้เป็นอบายมุข ซึ่งฟังดูดีทีเดียว ในท้ายที่สุดแล้วก็ไม่มีประโยชน์ เพราะไม่มีผลในทางปฏิบัติ แนวคิดแบบนั้นทำให้เรามองข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเพื่อประกอบ การตัดสินใจเวลาจะทำอะไรนี้ว่าไปแล้วก็เป็นเรื่องในระดับ สามัญสำนึก ผมเคยอ่านพบข้อเขียนของผู้จัดทำพจนานุกรม ภาษาอังกฤษเล่มหนึ่ง เขากล่าวว่า “การทำพจนานุกรมให้ดี เยี่ยมนั้นทำได้ แต่ของดีเยี่ยมเช่นนั้นอาจไม่มีคนใช้แพร่หลาย เพราะเมื่อดีเยี่ยมก็ต้องมีขนาดใหญ่ เมื่อขนาดใหญ่ก็ต้อง ราคาแพง เมื่อแพงคนมีเงินเท่านั้นจะซื้อไปใช้ มหาชนที่มี ฐานะยากจนและปานกลางก็ไม่อาจใช้ประโยชน์จากพจนานู-

กรมที่ดีเยี่ยม ดังนั้นในทางปฏิบัติเราอาจไม่ต้องการพจนานุกรมที่ดีเยี่ยม เท่ากับพจนานุกรมที่ปานกลาง” นักนิติปรัชญาที่พิจารณาเห็นว่าในทางปฏิบัติจริงๆนั้นกฎหมายไม่สู้จะได้มาจากการใช้เหตุผลเท่าใดนัก กฎหมายมักมาจากการแย่งชิงอำนาจกันในทางการเมืองเสียมากกว่า ได้ตั้งคำถามที่สำคัญว่า “ปัญหามีว่า หากเราจะคงมาตรฐานอันสูงส่งในทางนิติปรัชญาเอาไว้ คือไม่ยอมรับกฎหมายที่มาจากอำนาจ สังคมเราจะทำอย่างไรในกรณีที่มีคนฝ่าฝืนมาตรฐานทางนิติปรัชญาที่เราวางไว้” ที่แน่ๆคือนักนิติปรัชญาฝ่ายนี้เห็นว่าการคงมาตรฐานอันสูงส่งเอาไว้ นั้นย่อมจะทำได้ต่อไปในความคิด ในตำรา หรือในการสอนการเรียนวิชานิติปรัชญาในมหาวิทยาลัย แต่ทั้งหมดนี้ก็ไม่มีผลอะไรต่อกฎหมายที่ใช้อยู่จริงข้างนอก ปัญหาในโลกเรานั้นแบ่งได้เป็นสองประเภทหลักๆคือ ปัญหาที่ไม่ต้องแก้ในทางปฏิบัติก็ได้ เช่นปัญหาทางปรัชญาว่าพระเจ้ามีจริงหรือไม่ เราไม่ต้องได้ข้อสรุปอะไรก็ไม่กระทบต่อชีวิตของผู้คน คนที่เชื่อว่าพระเจ้ามีจริงก็ไปโบสถ์นมัสการพระเจ้า คนที่ไม่เชื่อก็ไม่ต้องทำเช่นนั้น แต่ปัญหาอีกประเภทหนึ่งนั้นต้องการการสรุปอะไรบางอย่างลงไป ไม่อย่างนั้นชีวิตของผู้คนในสังคมจะดำเนินต่อไปไม่ได้ ตัวอย่างของปัญหานี้ที่ชัดเจนมากประการหนึ่งก็คือ ปัญหาการตีความกฎหมาย สมมติว่าพรรคการเมืองพรรคหนึ่งถูกตัดสินโดยกฎหมายที่ออกโดยรัฐบาลทหารที่ได้อำนาจมาจากการทำรัฐประหารว่าทำผิด ต้อง

ถูกยุบพรรค พรรคการเมืองนี้ได้ต่อสู้ว่ากฎหมายที่ใช้ยุบพรรคของตนนั้นไม่ชอบ คือไม่ควรได้ชื่อว่าเป็นกฎหมาย เพราะมาจากการทำรัฐประหาร ศาลจะต้องพิพากษาอย่างใดอย่างหนึ่งว่า ตกลงตามความเห็นของศาล กฎหมายที่ว่านี้เป็นกฎหมายหรือไม่ ไม่ว่าผลจะออกมาอย่างไร ที่แน่ๆคือศาลจะต้องตัดสินใจ เรื่องนี้จะפקค้างเอาไว้ไม่ได้ เพราะพรรคการเมืองที่ชะตากรรมของเขาแขวนอยู่บนเส้นด้ายนั้นต้องการคำตอบว่าจะเอาอย่างไร หากถูกยุบจริง พวกเขาจะได้แยกย้ายกันไปทำมาหากินอย่างอื่นเช่นเล่นหมอลำหรือขายประกัน หากไม่ยุบก็จะได้ทำงานการเมืองต่อไป ดูเหมือนว่าปัญหาที่นักนิติปรัชญากลุ่มนี้ถามเกี่ยวกับการจะคงไว้หรือไม่คงไว้ซึ่งมาตรฐานอันสูงส่งในทางนิติปรัชญาของกฎหมายนั้นเป็นปัญหาแบบที่สองคือต้องตอบให้เห็นดำเห็นแดง ไม่อย่างนั้นสังคมเราจะเดินต่อไปไม่ได้ และดูเหมือนว่านักนิติปรัชญาฝ่ายนี้จะเห็นว่าคำตอบคงโน้มไปในทางผ่อนปรน เพราะหากไม่ผ่อนปรน การตั้งต้นนั้นก็จบลงด้วยความว่างเปล่า ไม่มีใครทำตาม แต่ถ้าผ่อนปรน สังคมก็เดินหน้าต่อไป อาจมีคำถามเรื่องมาตรฐานทางศีลธรรมรบกวนความรู้สึกของเราบ้าง แต่ถ้าเราเห็นว่าโลกก็เป็นเช่นนี้เอง จะหาความสมบูรณ์จากไหนได้ เพราะโลกนี้เป็นที่รวมของมนุษย์ที่ยังมีกิเลสอยู่ คนดีๆอาจเอือมระอาสิ่งที่เกิดจริงในโลกรวมถึงในทางกฎหมายด้วย แต่ก็ช่วยอะไรไม่ได้ เพราะนี่คือความจริงของโลกใบนี้

แนวคิดแบบมองกฎหมายตามที่เป็นจริงในสังคมนี้ต่อมาก็กลายมาเป็นทฤษฎีทางนิติปรัชญาแนวหนึ่ง เรียกกันในภาษาอังกฤษว่าสำนัก“Legal Positivism” ผมเห็นตำรानิติปรัชญาภาษาไทยบางเล่มแปลแนวคิดนี้เป็นไทยว่า “สำนักกฎหมายบ้านเมือง” ท่านผู้อ่านจะใช้คำแปลนี้ต่อไปก็ได้ แต่ในที่นี้ผมขอเสนอคำแปลอีกอย่างหนึ่งว่า “สำนักกฎหมายอิงโลก” คำแปลนี้แรกๆอาจฟังดูแปลกและขัดหู ท่านผู้อ่านลองทนฟังไปสักพักก็อาจจะชิน (แต่หากไม่ชินผมก็ยินดีจะเปลี่ยนในภายภาคหน้า) ชื่อนี้ผมต้องการสื่อสารว่า “แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่มองกฎหมายอย่างชาวโลก” โดยที่ผมต้องการให้เป็นชื่อที่ตรงกันข้ามกับสำนักนิติปรัชญาอีกสำนักหนึ่งคือสำนักที่เรียกกันในภาษาอังกฤษว่า“Legal Naturalism”ซึ่งผมขอแปลเป็นภาษาไทยว่า “สำนักกฎหมายอิงธรรม” ชื่อนี้ผมต้องการสื่อความหมายว่า “แนวคิดนี้มองกฎหมายเกินไปกว่าที่ชาวโลกมอง คือมองเลยไปถึงว่ากฎหมายกับธรรมซึ่งเป็นของสูงส่งนั้นควรเกี่ยวข้องกัน” ตำรานิติปรัชญาภาษาไทยบางเล่มแปลสำนักที่สองนี้ว่า “สำนักกฎหมายธรรมชาติ” ซึ่งก็ค่อนข้างตรงกับศัพท์ในภาษาอังกฤษ ท่านผู้อ่านโปรดสังเกตว่าสองสำนักนี้มีคำที่เป็นสร้อยท้ายชื่ออันตรงกันข้ามกันคือ “โลก” กับ “ธรรม” ผมเชื่อว่าคนไทยเราคุ่นเคยกับความแตกต่างระหว่างคำสองคำนี้พอสมควร จึงหวังว่าสองชื่อนี้เมื่อใช้ในทางนิติปรัชญา ท่านผู้อ่านจะพอเห็นเค้าความคิดที่ต่างกันได้

ผมขอย้อนกลับไปทบทวนประเด็นที่เราอภิปรายกันมาทั้งหมดข้างต้นว่า คนเราสมัยนี้เมื่อเกิดมาก็พบว่าตนเองอยู่ในสังคมที่มีกฎหมายอยู่แล้ว ในแง่หนึ่งกฎหมายก็คือองค์ประกอบของความเป็นสังคม เรารู้ว่ากฎหมายคือข้อตกลงของสังคมที่จะบอกว่าอะไรบางอย่างที่สมาชิกของสังคมจะทำได้ ใครฝ่าฝืนทำก็จะมีผลความผิดและต้องถูกลงโทษตามความผิดนั้น ผิดมากก็ลงโทษมาก ผิดน้อยก็ลงโทษน้อย นี่คือการรับรู้กฎหมายตามสามัญสำนึกของคนทั่วไป นักนิติปรัชญานั้นก็เป็นคนเหมือนกับเรา แต่เนื่องจากคนเหล่านี้เป็นนักคิด เขาจึงมองกฎหมายลึกกว่าที่เรามอง คนเหล่านี้ได้ตั้งคำถามว่า “กฎหมายคืออะไร” ซึ่งคำถามนี้ต้องการค้นลึกลงไปถึงเนื้อในอันเป็นธาตุแท้ของกฎหมาย พวกเขาหนึ่งตอบว่า “กฎหมายนี้ควรพิจารณาว่าเป็นสิ่งสูงส่ง หรือเป็นสิ่งดิ่งาม” อันว่าสิ่งใดก็ตามแต่ที่เราจะเรียกได้ว่าสูงส่งหรือดิ่งามนั้น สิ่งนั้นจะต้องมีคุณสมบัติในทางจริยธรรม เช่นเราเรียกคนบางคนที่ “คนดี” ความหมายของคนดีก็คือ “เขามีคุณสมบัติทางศีลธรรมบางอย่างในตัวเช่นความสุจริต ความเป็นผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ ความเที่ยงตรง เป็นต้น” กฎหมายตามแนวคิดของนักนิติปรัชญา กลุ่มแรกนี้ต้องเป็นของดี จะเลวไม่ได้ เพราะกฎหมายเป็นหลักของสังคม หลักอื่นๆของสังคมเช่นเศรษฐศาสตร์และรัฐศาสตร์ก็ต้องมีคุณสมบัติเป็นสิ่งสูงส่งดิ่งามเช่นกัน เราต้องการระบอบการปกครองที่มีธรรมจันใด เราก็ต้องการกฎหมาย

ที่มีธรรมนั้นนั้น ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงกฎหมาย เราจะกล่าวเฉยๆ ลอยๆ ไม่ได้ กฎหมายต้องบรรจุความหมายในทางศีลธรรม เอาไว้ในตัว ไม่เช่นนั้นก็ไม่ควรได้ชื่อว่าเป็นกฎหมาย เมื่อกล่าวถึงแนวคิดทางด้านนิติปรัชญาแบบที่ว่านี้ ผมได้ยกตัวอย่างแนวคิดของนักปรัชญากลุ่มหนึ่งที่เรียกว่าแนวคิดแบบสัญญาประชาคม หรือที่เรียกกันในภาษาอังกฤษว่า “The Social Contract Theory” อันที่จริง หากกล่าวอย่างเคร่งครัดเราก็ต้องบอกว่าแนวคิดดังกล่าวนี้ไม่ใช่แนวคิดทางด้านนิติปรัชญาตรงๆ แต่เป็นแนวคิดทางด้านปรัชญาสังคมและการเมือง จะอย่างไรก็ตาม เราสามารถ “ขยายความ” ให้ทฤษฎีสัญญาประชาคมที่ว่านี้มีเนื้อหาพาดพิงถึงกฎหมายได้ เราได้พิจารณากันว่า ตามแนวคิดแบบสัญญาประชาคมเจ้าของประเทศคือประชาชน อำนาจหลักสามประการในทางการเมืองอันได้แก่บริหาร ตุลาการ และนิติบัญญัติเป็นรองอำนาจประชาชน เนื่องจากแนวคิดแบบสัญญาประชาคมเชื่อในความมีเหตุผลของมนุษย์ อำนาจฝ่ายนิติบัญญัติเมื่อจะตรากฎหมายใดก็ตามแต่ออกมาใช้ย่อมต้องใช้เหตุผลเป็นหลัก ความขัดแย้งในสังคมนั้นเป็นปรากฏการณ์ปกติ คนรวยก็ต้องการปกป้องประโยชน์ตน คนจนก็เช่นกัน ดังนั้นบางครั้งกฎหมายก็ต้องเลือกที่จะถ่วงคนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งคือไม่คนรวยก็คนจน เหตุผลจะบอกเราว่าเราควรถ่วงใดเป็นหลัก เมื่อตีความว่าทฤษฎีสัญญาประชาคมถือว่ากฎหมายต้องวาง

อยู่บนเหตุผล ก็ทำให้เกิดปัญหาว่าแนวคิดแบบสัญญาประชาคมจะคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับกฎหมายที่มาจากอำนาจ เช่น รัฐธรรมนูญที่ตราโดยรัฐบาลทหารที่เข้ามาสู่อำนาจโดยการทำรัฐประหาร แน่แน่นอนว่า หากตอบตาม “หลักการ” ทฤษฎีสัญญาประชาคมก็ต้องไม่ยอมรับกฎหมายที่ไม่ได้มาจากเหตุผล เช่นนี้ จะอย่างไรก็ตาม ทฤษฎีสัญญาประชาคมนั้น เนื่องจากมีใจความหลักอยู่ที่ว่าอำนาจสูงสุดในประเทศอยู่ที่ประชาชนแต่ละคน หากประชาชนทั้งหมดหรือส่วนใหญ่ของสังคมเห็นว่าในบางสถานการณ์เราจะยอมรับกฎหมายที่มาจากอำนาจก็ได้ และตกลงกันเอาไว้อย่างชัดเจน การทำรัฐประหารที่เข้าข่ายข้อตกลงนั้นก็จะต้องถือว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ เมื่อรับได้กฎหมายที่มาจากการทำรัฐประหารนั้นก็ถือว่าเป็นชอบธรรม เพราะมาจากข้อตกลงของประชาชนในสังคมนั้นเอง

เมื่อพิจารณาเช่นนี้ ความดีงามอันเป็นคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของกฎหมายตามทฤษฎีสัญญาประชาคมก็อาจมีความหมายได้กว้างขวาง และดูเหมือนว่าความดีงามดังกล่าวนี้ผู้ที่จะบอกได้ว่าแก่อะไรก็คือประชาชนส่วนใหญ่หรือทั้งหมดในสังคมนั้นเอง อาจมีคำถามว่า “อย่างนี้แล้วจะไม่เป็นอันตรายหรือหากว่าคนส่วนใหญ่ในสังคมตกลงพร้อมใจกันยกให้ ‘อธรรม’ กลายเป็น ‘ธรรม’ ขึ้นมา...” คำถามนี้มีเหตุผลและน่าคิด จะอย่างไรก็ตาม นักคิดในสายทฤษฎีสัญญาประชาคมก็คงจะตอบว่า “อย่าได้หวังเลยท่าน... เราเชื่อว่ามนุษย์เป็น

สัตว์ที่มีปัญญา มีเหตุผล มนุษย์รู้ว่าอะไรผิดอะไรถูก ดังนั้น คงเป็นไปได้ดอกที่คนส่วนใหญ่ในสังคมจะพร้อมใจกันเห็นผิดและยกความไร้ศีลธรรมให้อยู่เหนือความถูกต้องดั่งงาม...” คำตอบนี้ในแง่หนึ่งก็มีหลักฐานสนับสนุนอยู่มาก เราทราบกันดีว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในโลกรวมทั้งประเทศไทยด้วยนั้นวางอยู่บนความเชื่อแบบสัญญาประชาคม หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือประชาธิปไตยก็คือรูปแบบหนึ่งของการปกครองตามทฤษฎีสัญญาประชาคม ในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนคือเจ้าของอำนาจอธิปไตย เลียงประชาชนว่าอย่างไรประเทศก็ต้องเดินไปทางนั้น ว่ากันตามทฤษฎี เป็นไปได้ที่ประชาชนจะเห็นผิดเป็นชอบแล้วพร้อมใจกันเดินไปในทางที่มีดমন แต่ในความเป็นจริง เรายังไม่พบว่าจะมีสังคมประชาธิปไตยใดในโลกที่เป็นเช่นนั้น นั่นเป็นเพราะผู้คนโดยส่วนใหญ่มีปัญหาและมีคุณธรรมอยู่ในระดับหนึ่งนั่นเอง ด้วยปัญญาและคุณธรรมระดับที่ว่านี้ (ซึ่งก็ไม่ใช่สิ่งที่สูงส่งอะไรมาก คือไม่ใช่สิ่งที่ต้องริดต้องเค้นออกมาจากชีวิตของผู้คนจึงจะปรากฏให้เห็นได้) การเมืองแบบสัญญาประชาคมก็จะเดินไปได้ และเดินไปในทางที่ดั่งงามด้วย จะเห็นว่าลึกลงนั้นปรัชญาการเมืองแบบสัญญาประชาคมแฝงความเชื่อในเรื่องปัญญาของมนุษย์อยู่มาก

สำนักกฎหมายอิงธรรมนั้นว่าไปแล้วดูจะเป็นสำนักที่สนใจปัญหาเรื่องคุณธรรมในกฎหมายมากกว่าสำนักสัญญาประชา-

คม ในทางทฤษฎี สองสำนักนี้อาจถือว่าไม่เกี่ยวกันก็ได้ จะอย่างไรก็ตาม นักคิดที่เชื่อในสำนักอิงธรรมอาจเห็นด้วยกับสำนักสัญญาประชาคมด้วยก็ได้ ดังนั้น แม้ว่าสองสำนักนี้จะไม่เกี่ยวกัน แต่ก็ไม่จำเป็นต้องขัดแย้งกัน สำนักอิงธรรมถือเรื่องที่กฎหมายต้องประกอบด้วยความชอบธรรมดั่งงามเข้มข้นกว่าสำนักสัญญาประชาคม และโดยเนื้อหาสำนักอิงธรรมนั้นมีคู่ปรปักษ์ที่ชัดเจนคือสำนักอิงโลก ดังนั้น เมื่อถึงจุดหนึ่งเราอาจไม่จำเป็นต้องพิจารณาแนวคิดแบบสัญญาประชาคมอย่างละเอียดก็ได้ เพราะประเด็นที่เราต้องการทราบในทางนิติปรัชญานั้นสามารถพิจารณาได้จากสำนักอิงธรรมกับสำนักอิงโลกได้ทั้งสิ้น หากกล่าวถึงสองสำนักนี้โดยโยงไปหาแนวคิดแบบสัญญาประชาคม เราก็อาจจะกล่าวได้อย่างกว้างๆว่าแนวคิดแบบสัญญาประชาคมนั้นพูดอย่างกว้างๆว่าประชาชนคือเจ้าของอำนาจอธิปไตยสูงสุด อำนาจนิติบัญญัติและอีกสองอำนาจที่เหลือเป็นรองอำนาจประชาชน ดังนั้นเมื่อกล่าวจนถึงที่สุดแล้วประชาชนนั้นเป็นนายของกฎหมาย กฎหมายจะต้องเป็นไปเพื่อรับใช้ประชาชน นี่คือใจความหลักๆของทัศนะเกี่ยวกับกฎหมายของทฤษฎีสัญญาประชาคม ทฤษฎีสัญญาประชาคมไม่ได้ให้รายละเอียดว่ากฎหมายจะพึงรับใช้ประชาชนอย่างไร กล่าวเพียงกว้างๆว่ากฎหมายนั้นต้องมาจากเหตุผล ถึงตรงนี้ แนวคิดแบบอิงธรรมก็อาจเสนอตัวเข้ามาต่อ ยอดว่า “กฎหมายที่จะรับใช้ประชาชนได้ดีที่สุดนั้นต้อง

เป็นกฎหมายที่ประกอบด้วยธรรม” ในขณะที่แนวคิดแบบอิงโลกอาจจะเสนอตัวเข้ามาต่อ ยอดเช่นกัน แต่เสนอสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสำนักอิงธรรม สำหรับนักปรัชญาในสายอิงโลก กฎหมายที่จะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนนั้นไม่จำเป็นต้องประกอบด้วยธรรมอย่างที่สำนักอิงธรรมเสนอ บางครั้ง ผู้ที่จะตรากฎหมายก็จำเป็นต้องคิดอย่างชาวโลก จะคิดอย่างพระหรือนักบวชไม่ได้เลย ในฉบับต่อไป เราจะพิจารณาแนวคิดของสองสำนักนี้อย่างละเอียด เพื่อที่จะดูว่าสองสำนักนี้ให้ความเห็นต่างๆเกี่ยวกับกฎหมายอย่างไร ผมนั้นสังเกตเห็นมาแล้วว่า การตีความกฎหมายที่ต่างกันโดยนักกฎหมายในบ้านเรานั้นลึกๆแล้วสะท้อนความคิดสองแบบที่ต่างกันนี้ การพิจารณาแนวคิดทั้งสองนี้จะช่วยให้เราเข้าใจว่าทำไมนักกฎหมายจึงเห็นต่างกันในเรื่องการตีความกฎหมาย เราจะเริ่มด้วยสำนักอิงธรรม เพราะสำนักนี้มาก่อน จากนั้นจึงจะพิจารณาสถาบันอิงโลกในฐานะความคิดที่ไม่เห็นด้วยกับสำนักอิงธรรม โปรดติดตามต่อไป ©

สมภาร พรหมทา

กันยายน ๒๕๕๓

ส่วนที่สอง : พระพุทธศาสนา
พระพุทธศานามองความเปลี่ยนแปลง
ของสิ่งต่างๆอย่างไร

ภาพชื่อ Lochmaben Castle โดย William Miller

(๑) สมัยหนึ่งเมื่อครั้งยังเรียนหนังสือระดับมัธยมศึกษาอยู่ (ตอนนั้นผมบวชเป็นสามเณร) ในชั่วโมงวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ มีข้อความอยู่ข้อความหนึ่งที่ผมได้ยินบ่อยๆ ข้อความนั้นบางครั้งครูที่สอนวิทยาศาสตร์แก่พวกเราเป็นคนพูดเอง แต่บางครั้งก็มาจากตำราวิทยาศาสตร์ที่ครูใช้สอนพวกเรา

ข้อความนั้นกล่าวว่า “สสารไม่มีทางสูญหายไปจากโลก”

(๒) ผมเข้าใจว่าข้อความดังกล่าวนี้มาจากกฎข้อหนึ่งในทางวิทยาศาสตร์ที่เรียกชื่อว่า *The law of mass conservation* ใจความของกฎดังกล่าวนี้ว่าไปแล้วก็เป็นเรื่องปกติธรรมดาที่เราพบเห็นอยู่ในชีวิต สมมติว่าผมไปซื้อหนังสือเล่มหนึ่งมาอ่าน หนังสือนี้ผมคาดหวังเอาไว้มากตามคำโฆษณา แต่เมื่ออ่านดูก็ผิดหวังอย่างแรง เพราะคุณภาพทรามกว่าที่คาดคิดเอาไว้เป็นอเนกอนันต์ ผมจึงตัดสินใจจะทำลายมันทิ้ง เพราะเก็บไว้ให้เห็นแล้วปวดหัวใจ ใจนั้นผมต้องการให้มัน “สูญหาย” ไปจากโลกนี้ แต่ทราบไหมครับว่า ตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ข้างต้น ผมไม่อาจทำได้ตั้งใจปรารถนา อย่างมากที่ผมสามารถทำกับหนังสือเล่มนั้นได้ก็คือ “เปลี่ยนสภาพ” ของมัน เช่นเอาไฟเผาให้มันกลายเป็นขี้เถ้า เมื่อได้ขี้เถ้าแล้วก็เอาไปเทลงแม่น้ำให้ขี้เถ้า นั้นละลายไปกับกระแสน้ำเจ้าพระยา ออกไปนอกทะเลโน่นเลย.. เป็นต้น

(๓) หนังสือเล่มนั้นกลายเป็นขี้เถ้าเพราะถูกไฟเผา ขี้เถ้า กอนั้นคืออะไร ตามแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ข้างต้น ขี้เถ้า กอนั้นว่าไปแล้วก็คือหนังสือเล่มนั้นแหละ ปกติเวลาเรากล่าวว่าของสองสิ่งเป็นอันเดียวกัน ในทางปรัชญาและตรรกวิทยาท่านหมายความว่าของสองสิ่งนั้นมีสาระเป็นอันเดียวกัน แต่ตามที่ปรากฏแก่อายตนะของเรา สองสิ่งนั้นอาจต่างกันได้ สาระที่ว่านี้ทางปรัชญาสมมติคำสำหรับเรียกว่า “*Substance*” ส่วนสภาพที่ปรากฏแก่การรับรู้ของเราท่าน

เรียกว่า “*Appearance*” หนึ่งสื่อเล่มนั้นกับซี๊ด้ากอนั้นตาม ที่ปรากฏแก่สายตาของเราต่างกัน แต่การที่สองสิ่งนี้ปรากฏแก่ อายตนะของเราต่างกัน ไม่จำเป็นต้องหมายความว่ามันเป็น คนละสิ่ง ตรงกันข้าม หากเนื้อในหรือสาระของสองสิ่งนี้เป็น อย่างเดียวกัน เราก็ต้องสรุปว่ามันคือสิ่งเดียวกัน นักวิทยาศาสตร์ในช่วงศตวรรษที่ ๑๘ ได้ทำการทดลองทางเคมีก็พบว่า สสารใดๆก็ตามแต่ในโลกนี้เมื่อเราไปทำอะไรกับมันเข้า เช่น เอาไฟเผา หรือใช้วิธีการทางเคมีไปกระทำต่อมัน มันเพียงแต่ เปลี่ยนรูปไปเท่านั้น สาระข้างในของมันยังเหมือนเดิมและมี ปริมาณเท่าเดิม หนึ่งสื่อเล่มนั้นกับซี๊ด้ากอนั้นตามการทดลอง ของนักวิทยาศาสตร์เหล่านี้ก็คือของชุดเดียวกัน สมมติว่า ตอนที่หนึ่งสื่อเราวัดปริมาณของมันเป็นอะตอมได้ ๑๐๐,๐๐๐ หน่วย ตอนที่มันเป็นกองซี๊ด้าเราก็จะวัดได้เท่าเดิม สรุปคือไฟเพียงแต่ไปเปลี่ยนอะตอมจำนวนนั้นให้ “เรียงตัว” หรือ “จัดตำแหน่ง” ใหม่ เมื่อเรียงตัวใหม่ เราจึงเห็นมันเป็น ซี๊ด้า ไม่เห็นเป็นกระดาษสีขาวๆใจครับ

(๔) ซี๊ด้าเล่มนั้นเมื่อละลายลงไปในแม่น้ำ อะตอมจำนวนนั้นก็ ไม่มีวันสูญหายไปไหน พวกมันเพียงแต่แยกย้ายกันไปรวมกับ อะตอมอื่นๆในโลกนี้เท่านั้น สรุปคือ ผมไม่มีทางทำให้หนึ่งสื่อ เล่มนี้ “หายตัว” ไปจากโลกของเราได้ ผมมีข้อสังเกต เบื้องต้นตรงนี้ว่า การทดลองของนักวิทยาศาสตร์ในเรื่องนี้ทำ ได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น คือในระดับปฏิบัติการทางเคมีที่อาจ

ตรวจวัดได้ ซึ่งในระดับนี้ผลก็ปรากฏว่าสสารที่ถูกกระทำทางเคมีกับผลที่ออกมายังคงมีปริมาณเท่าเดิม อะตอมนั้นเล็กเกินกว่าที่มนุษย์จะมองเห็น แม้ใช้เครื่องมือช่วยแล้วก็มองไม่เห็น อะตอมจึงเป็นภาพในจินตนาการที่นักวิทยาศาสตร์สร้างขึ้นจากข้อมูลเท่าที่สังเกตได้ แต่แม้จะมองไม่เห็นอะตอม หากการทดลองเท่าที่สังเกตได้บอกว่า สาระของสสารก่อนถูกกระทำและหลังถูกกระทำแล้วเท่าเดิมเหมือนเดิม หลักฐานนี้ก็ชี้ว่าในระดับที่เล็กลงไป อะไรๆ ก็คงเป็นอย่างเดียวกันนี้แหละ

(๕) ว่าจะไปแล้วกฎการคงตัวของสสารข้างต้นนี้มีรากเหง้าในทางประวัติศาสตร์มายาวนาน สาวไปจนถึงสมัยกรีกเลยทีเดียว นักปรัชญากรีกคนหนึ่งชื่อ Lucretius เขียนหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ “*On the Nature of Things*” หนังสือเล่มนี้ผมอ่านตั้งแต่สมัยที่เรียนปริญญาโทอยู่ เป็นหนังสือสำคัญเล่มหนึ่งของโลกตะวันตก ชาวกรีกนั้นเป็นพวกที่สนใจว่าอะไรคือสาระหรือแก่นแท้ของสิ่งต่างๆ ในจักรวาล แน่นอนครับ นักคิดกรีกเหล่านี้ก็เหมือนเราๆ ท่านๆ ที่ย่อมจะเห็นว่าสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ต่างกัน ดอกกุหลาบกับดอกกล้วยไม้ต่างกัน เกล็ดกับน้ำตาลก็ต่างกัน ผู้ชายผู้หญิงต่างกัน แมวกับลิงก็ต่างกัน เป็นต้น แต่พวกเขาสงสัยว่าความแตกต่างนี้เป็นเพียงปรากฏการณ์ในระดับผิวๆ หรือระดับเปลือกนอกเท่านั้น หรือว่าเนื้อข้างในของสิ่งต่างๆ ก็ต่างกันด้วย ภูมิปัญญาแบบกรีกนั้น

โน้มนำไปในทางที่เห็นว่าเนื้อในของสิ่งต่างๆ น่าจะเหมือนกันหรือเป็นอันเดียวกัน เหตุผลคือหากสิ่งต่างๆ ผิดแผกกันในระดับเนื้อใน คนที่ออกแบบสิ่งต่างๆ (ซึ่งจะเป็นอะไรก็ตามแต่—พระเจ้าก็ได้ ธรรมชาติก็ได้) คงเหนื่อยน่าดู เพราะต้องออกแบบสิ่งต่างๆ อย่างละชิ้นเท่านั้น ไม่ซ้ำกันเลย ท่านผู้อ่านสังเกตเห็นไหมครับว่า เราใช้อิฐ ปูน ทราย กระเบื้อง เหล็ก เป็นต้น สร้างบ้านเรือนหรืออาคาร ของเหล่านี้มีไม่ก็อย่าง แต่ก็ใช้สร้างบ้านเรือนหรืออาคารได้ทั้งโลก ถ้าเราต้องใช้ของไม่ซ้ำชนิดและไม่ซ้ำชิ้นสร้างบ้านเรือน เราคงเหนื่อยตายเลย ชาวกรีกก็คิดอย่างนั้น ธรรมชาติในฐานะผู้ออกแบบสิ่งต่างๆ ในโลกน่าจะฉลาดพอที่จะออกแบบอะไรสักอย่างทำนองก้อนอิฐ ปูน ทราย เป็นต้น สำหรับใช้สร้างสิ่งต่างๆ ในโลก แต่อะไรล่ะคืออิฐ ปูน ทราย.. ของจักรวาล นี่คือการปริศนาที่นักปรัชญากรีกโบราณเขาคิดกัน

(๖) หากจะเรียกชาวกรีกที่ผมเอ่ยถึงข้างต้นด้วยคำทางอินเดีย ก็อาจเรียกได้ว่านักปรัชญากรีกเหล่านี้เป็น “นักอภิธรรม” ประเภทหนึ่ง หนังสือของ Lucretius เล่มข้างต้นนั้นเป็นหนังสือขนาดใหญ่ แถมแต่งเป็นฉันทด้วย ไม่ต่างจากหนังสือ “*อภิธรรมัตถสังคหะ*” อันเป็นตำราอภิธรรมที่ขึ้นชื่อลือนามของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทเลย ในคัมภีร์ “*อภิธรรมัตถสังคหะ*” นั้นท่านทอนสิ่งต่างๆ ในจักรวาลลงเป็นสสาร ๔ ชนิด คือ รูป ๑ จิต ๑ เจตสิก ๑ และ นิพพาน อีก ๑ สสาร

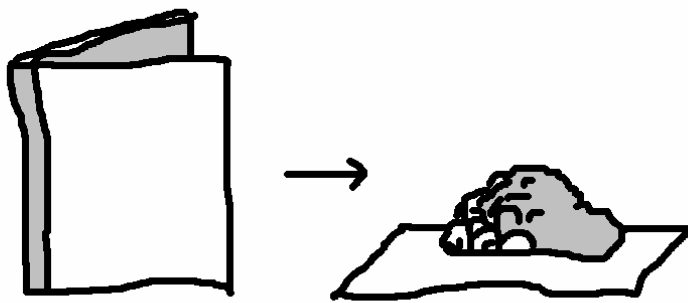
ที่ว่านี้ภาษาบาลีเรียกว่าปรมาณูธรรม ซึ่งก็คือสิ่งที่เรียกว่า “Substance” ในทางอภิปรัชญาแบบกรีกนั่นเอง น่าสนใจที่ Lucretius เสนอว่าปรมาณูธรรมในจักรวาลนี้มีอยู่ ๒ อย่างเท่านั้นคือ อะตอม ๑ ที่ว่าง อีก ๑ ท่านผู้อ่านลองนึกวาดภาพในใจดู ในจักรวาลนี้มี “เม็ดเล็กๆ” จำนวนมหาศาล เม็ดเหล่านี้มีลักษณะอย่างเดียวกัน เป็นสิ่งบริสุทธิ์ในความหมายว่าไม่มีกลิ่น รส สี เป็นต้น ดูเหมือนสิ่งนี้จะมีคุณสมบัติเพียงอย่างเดียวคือรูปร่างหรือขนาดที่เล็กมากจนไม่มีใครจะมองเห็นได้ ไม่ว่าจะใช้เครื่องมือใดวัดก็ตาม เม็ดเล็กๆเหล่านี้เคลื่อนที่ไปมาได้ โดยอาศัยที่ว่างที่แผ่อยู่เต็มจักรวาลนี้ เม็ดเล็กๆเหล่านี้เองที่รวมกันเข้าแล้วกลายเป็นสิ่งต่างๆเช่นคน ต้นไม้ เมฆ แม่น้ำ ก้อนหิน ขนมอบ้าง เป็นต้น ตามที่ปรากฏ สิ่งที่เกิดจากการรวมตัวกันของอะตอมมีคุณสมบัติเฉพาะตน เช่นดอกกุหลาบก็หอมไม่เหมือนดอกแก้ว เป็นต้น คุณสมบัติเหล่านี้ท้ายที่สุดแล้วหลักอภิปรัชญาของ Lucretius ก็กล่าวว่า เป็นของหลอก เพราะจริงๆไม่ได้มีอยู่ ดอกกุหลาบที่ว่าหอม นั้นถ้าค้นลึกลงไปจนถึงที่สุดก็คือกลุ่มของอะตอมที่ไม่มีกลิ่น หอมใดๆทั้งสิ้น

(๗) ผมเข้าใจว่าแนวคิดของนักปรัชญากรีกท่านนี้น่าจะมีอิทธิพลต่อวงการวิทยาศาสตร์ของโลกตะวันตกในเวลาต่อมาไม่น้อย วิชาฟิสิกส์นั้นมีงานหลักอย่างหนึ่งคือค้นหาว่าอะไรคือองค์ประกอบที่เล็กที่สุดของสสาร สมัยหนึ่งนักวิทยา-

ศาสตร์ตะวันตกเชื่อว่าองค์ประกอบที่เล็กที่สุดของสสารก็คือ อะตอมอย่างที่Lucretiusกล่าวไว้ ต่อมาก็มีการทดลองที่ส่ง ผลให้มีการปรับแบบในจินตนาการของอะตอมจากเม็ดเล็กๆ กลมๆ เนื้อเดียว มาเป็นแบบมีเม็ดเล็กๆเป็นศูนย์กลางแล้วมี เม็ดที่เล็กกว่าจำนวนหนึ่งวิ่งวนอยู่รอบๆ เวลานี้นักวิทยาศาสตร์ก็ยังคงพยายามสาวต่อไปว่าที่เห็นตรงศูนย์กลางนั้นเป็น เม็ดเดี่ยวหรือหลายเม็ด และที่วิ่งอยู่รอบๆนั้นเป็นเม็ดเดี่ยว หรือหลายเม็ด หรือว่าเป็นอย่างอื่นที่ไม่ควรเรียกว่าเม็ด เป็นต้น ผมเชื่อว่าในอนาคต แบบจำลองลักษณะและโครงสร้าง ของอะตอมจะเปลี่ยนไปเรื่อย แต่ไม่ว่าจะเปลี่ยนอย่างไร ท้ายที่สุดในแต่ละยุค นักวิทยาศาสตร์ก็จะยอมรับร่วมกันว่า “เจ้าตัวเล็ก” ที่เวลานี้เราพบว่าเป็นหน่วยสุดท้ายของสสารมี จริง และสิ่งนี้ไม่สูญหายไปไหน สูญหายไปไม่ได้ด้วย มิแต่ไป รวมตัวกันแล้วแปลงกายให้เราเห็นเป็นโน่นเป็นนี่เท่านั้นเอง สมการ $E=mc^2$ ของไอน์สไตน์นั้นไม่ได้บอกว่าสสารสูญ หายไปได้ บอกเพียงว่าสสารเมื่อเคลื่อนที่ด้วยความเร็วสูง มากๆขนาดใกล้ความเร็วแสงจะแปรสภาพเป็นพลังงานเท่านั้น พลังงานนั้นอาจตีความว่าเป็น “เจ้าตัวเล็ก” ชนิดหนึ่ง คือ ชนิดที่อยู่เล็กกว่าหรือเป็นพื้นฐานกว่า “เจ้าตัวเล็ก” ที่อยู่ใน สสารต่างๆในสภาพที่ไม่ได้เคลื่อนที่เร็วเท่านั้น

(๘) ปรัชญานั้นเริ่มที่การคิด ชาวกรีกและอินเดียบุราณที่ เป็นนักคิดนั้นเคยถามคำถามหนึ่งใจความว่า “สิ่งที่มีอยู่สร้าง

จากคำว่า “เป่าได้หรือไม่” Lucretius ตอบชัดเจนว่า “ไม่ได้เด็ดขาด” ชาวอินเดียน้อยในสมัยพุทธกาลก็ตอบอย่างเดียวกันนี้ ที่ผ่านมามีคนพูดเรื่องเผาหนังสือ โปรดพิจารณารูปที่ผมวาดไว้ข้างล่างนี้

ตามรูปนี้ หนังสือถูกไฟเผา ก็กลายเป็นกองขี้เถ้า กองขี้เถ้านี้เป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างหนึ่ง ถามว่าขี้เถ้ากองนี้มาจากไหน คำตอบคือมาจากหนังสือนั่นเอง เป็นไปไม่ได้ที่ขี้เถ้าจะก่อตัวขึ้นจากสภาพที่ไม่มีอะไรเลย หรือจากความว่างเปล่า คำถามต่อมาคือ หลังจากที่เผาแล้ว หนังสือก็หายไป หนังสือนั้นหายไปไหน คำตอบคือไม่ได้หายไปไหนดอก หนังสือเวลานี้ได้กลายเป็นไปเป็นกองขี้เถ้าเท่านั้นเอง สรุปคือหนังสือเล่มนั้นไม่ได้หายไป และขี้เถ้ากองนี้ก็ได้ไม่ได้ผุดเกิดขึ้นมาจากความว่างเปล่า แท้แล้วสองสิ่งนี้คือสิ่งเดียวกัน แต่อยู่คนละสภาพเท่านั้นเอง ตามหลักคิดนี้ สมมติว่าคราวหนึ่งมีดาวประหลาดดวงหนึ่งตกเข้ามาในวงโคจรของโลกและกำลังพุ่งจะชนโลก แต่มันเคลื่อนที่เร็วอย่างน่าประหลาด ความเร็วนั้นเข้าใกล้ความเร็วแสงและถึงระดับความเร็วแสง

ในเวลาต่อมา นักวิทยาศาสตร์ที่ส่องกล้องสังเกตการณ์อยู่ก็พบว่าเมื่อถึงจุดที่ว่านั้น ดาวดวงนี้ทั้งดวงก็สลายกลายเป็นพลังงานไปหมด ถามว่าพลังงานนั้นหายไปหรือไม่ หากตอบว่าหายไป พวกนักคิดกรีกอย่างLucretiusก็จะถามว่าหายไปไหน บางท่านอาจบอกว่า “การหายไปไม่จำเป็นต้องไปโผล่ที่ไหน เพราะหายไปไม่ใช่การเคลื่อนย้ายที่ แต่คือการไม่ปรากฏตนจากที่ตรงนั้นและทุกที่ในจักรวาลนี้” แนวคิดเรื่อง “หายไป” แบบนี้ชาวกรีกไม่คุ้นเคย เพราะขัดกับตรรกวิทยาของพวกเขา สำหรับ Lucretius หากอะไรหายไปได้ ก็ต้องยอมรับว่าสิ่งที่มีอยู่สามารถมาจากความว่างเปล่าได้ ดังนั้นสำหรับชาวกรีก พลังงานอันเกิดจากการที่ดาวดวงนั้นเคลื่อนที่เร็วจึงยังคงอยู่ ณ ที่ไหนสักแห่งในจักรวาลนี้ อาจเป็นไปได้ว่าพลังงานที่สาดกระจายออกมาคราวนี้อาจถูกเงื่อนไขปัจจัยบางอย่างรวบรวมเข้ามาแล้วกลายเป็นสสารได้ใหม่ ซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ไม่ได้เกิดจากความว่างเปล่า แต่มาจากสิ่งที่มีอยู่ก่อนนั้นแล

(๙) ในพระไตรปิฎก มีการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับแนวคิด อินเดียโบราณทำนองเดียวกับแนวคิดของ Lucretius ข้างต้น ดังนี้

ดูกรมหาบพิตร สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่าง อันใครทำ ไม่มีใครนิรมิต ไม่มีใครให้นิรมิต เป็นสภาพยั่งยืน ตั้งอยู่มั่น ดุจยอดภูเขา ตั้งอยู่มั่นดุจเสาระเนียด สภาวะ ๗ กองเหล่านั้น ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่อาจให้เกิดสุขหรือ

ทุกข์ หรือทั้งสุขและทุกข์ แก่กันและกัน สภาวะ ๗ กอง เป็นไฉน คือ กองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม สุข ทุกข์ ชีวะเป็นที่ ๗ สภาวะ ๗ กองนี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ไม่มีใครนิรมิต ไม่มีใครให้นิรมิต เป็นสภาพยั่งยืน ตั้งอยู่มั่นดุจยอดภูเขา ตั้งอยู่มั่นดุจเสาระเนียด สภาวะ ๗ กองเหล่านั้น ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่เบียดเบียนกัน ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขทั้งทุกข์ แก่กันและกัน ผู้ฆ่าเองก็ดี ผู้ใช้ให้ฆ่าก็ดี ผู้ได้ยินก็ดี ผู้กล่าวให้ได้ยินก็ดี ผู้เข้าใจความก็ดี ผู้ทำให้เข้าใจความก็ดี ไม่มีในสภาวะ ๗ กองนั้น เพราะว่าบุคคลจะเอาศาสตราอย่างคมตัดศีรษะกัน ไม่เชื่อว่าใครๆ ปลงชีวิตใครๆ เป็นแต่ศาสตราสอดไปตามช่องแห่งสภาวะ ๗ กองเท่านั้น

ผู้ที่กล่าวข้อความข้างต้นนี้เป็นศาสดาท่านหนึ่งในจำนวนศาสดาทั้ง ๖ ที่มีชีวิตอยู่ร่วมสมัยเดียวกับพระพุทธเจ้า ท่านผู้นี้ชื่อปุกระ กัจจายนะ ข้อความนี้มาจากพระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อที่ ๙๗ จำนวนแปลข้างต้นเป็นของฉบับหลวง ท่านผู้อ่านสังเกตเห็นไหมครับว่า ท่านปุกระ กัจจายนะ กล่าวถึง “สภาวะ ๗ กอง” โดยอธิบายว่า สิ่งเหล่านี้เกิดเอง และเป็นอย่างนั้นเอง ไม่มีใครสร้าง ไม่มีใครออกแบบ ยั่งยืน ไม่มีอะไรทำลายหรือเบียดเบียนได้ คนเราก็คือสภาวะ ๗ กองที่มารวมกันเข้า เมื่อคนหนึ่งเอาดาบตัดหัวอีกคนขาดกระเด็น ดาบนั้นเพียงแต่สอดเข้าไปตามช่องว่างระหว่างสภาวะ ๗ กองเท่านั้น จึงไม่ถือว่ามีใครฆ่าใคร ผมไม่แน่ใจว่าท่านผู้แต่งเรื่อง “กามนิต” จับใจความตรงนี้ไปแต่งเป็นคำเทศนาของวาชศรพซึ่งเป็นอนุศาสนาจารย์ประจำกองโจรขององคฤมิตหรือไม่ว่า แต่คำเทศนาของวาชศรพนั้นก็เป็นอย่างเดียวกับ

ข้อความข้างต้นนี้ ที่เทศน์อย่างนี้ก็เพื่อให้พวกโจรสบายใจ เวลาเข้าปล้นแล้วจำเป็นต้องฆ่าเจ้าทรัพย์ตาย น่าประหลาดใจว่าอะไรทำให้มีศาสดาที่สอนอย่างนี้ และที่สำคัญคือคงมีคนนับถือท่านผู้นี้ไม่น้อย ไม่อย่างนั้นท่านก็คงจะมีสถานะเป็นศาสดาที่มีชื่อเสียงแห่งยุคไม่ได้

(๑๐) ดังที่กล่าวข้างต้นว่าชาวกรีกและอินเดียบุราณพวกหนึ่งนั้นสนใจปัญหาปรัชญาเกี่ยวกับจักรวาลเหมือนกัน แต่พระพุทธองค์นั้นทรงประกาศพระองค์ชัดเจนว่าไม่สนพระทัยปัญหาเหล่านี้เลย เหตุผลของพระองค์นั้นมีว่า (ก) สิ่งที่เราควรสนใจนั้นมีอยู่ไม่มากนัก และหนึ่งในสิ่งที่เราควรสนใจที่มีอยู่ไม่มากนักนั้นก็คือทำอะไรจึงจะทยอยดับกองไฟอันได้แก่ความทุกข์ที่เผาผลาญชีวิตอยู่ให้ดับทีละกองๆ จนหมด (ข) การศึกษาปัญหาปรัชญาข้างต้นไม่เป็นไปเพื่อการดับทุกข์ เพราะเป็นการศึกษาโลกภายนอก ไม่ได้ศึกษาใจตนเอง (ค) ดังนั้น ชาวพุทธไม่ต้องสนใจศึกษาปัญหาปรัชญาประเภทนี้ก็ได้ ส่วนคนอื่นจะสนใจศึกษาก็เป็นเรื่องของเขา

(๑๑) เหตุผลของพระพุทธองค์นั้นเนื่องจากเป็นเหตุผลทางจริยศาสตร์ ไม่ใช่เหตุผลทางด้านอภิปรัชญา จึงไม่มีปัญหาที่จะไปกระทบกับทัศนะทางอภิปรัชญาใดๆ กล่าวง่ายๆคือ ไม่ว่ามนุษย์จะประกอบขึ้นจากสภาวะ ๑ กองอย่างที่ท่านปฤทธะกัจจายนะว่า หรือจากอะตอมอย่างที่ Lucretius ว่า หรือจากอะไรก็ตามแต่ที่ปราชญ์ใดๆก็ตามแต่ในโลกกว่าไว้ มนุษย์นั้นก็มิ

ทุกข์ในชีวิตที่ไม่ต้องการการสังเกตุหรือไตร่ตรองที่ลึกซึ้งอะไรเลยเราก็มองเห็นมันอยู่ได้งั้นเต็มไปหมด อดีตนายกรัฐมนตรีย่านหนึ่งที่บ้านเราก็เป็นทุกข์เนื่องจากกลับบ้านไม่ได้ ส่วนปัจจุบันท่านนายกรัฐมนตรียีกคนหนึ่งก็กำลังเป็นทุกข์เพราะมีลูกน้องของนายกรัฐมนตรีก่อนที่กลับบ้านไม่ได้ก่อกวนจนไม่เป็นอันทำงาน เมื่อรัฐบาลทำงานไม่ได้ คนขับแท็กซี่ก็เป็นทุกข์ แม่ค้าในตลาดก็เป็นทุกข์ ชาวนาก็เป็นทุกข์ นี่เป็นแต่เพียงตัวอย่างของความทุกข์ในชีวิตมนุษย์ที่พระพุทธศาสนาสอนว่าเราควรสนใจ เพราะมันเกี่ยวข้องกับชีวิตเรามากกว่าอะไรทั้งหมด สังเกตเห็นไหมครับว่า ไม่ว่าตัวละครในเรื่องความทุกข์ที่ผมเอ่ยถึงเป็นตัวอย่างจะประกอบจากอะตอมหรือสภาวะ ๗ กอง ปริมาณธรรมอันว่าด้วยองค์ประกอบพื้นฐานของมนุษย์เหล่านี้ก็ไม่เกี่ยวหรือไม่มีประโยชน์ใดๆโง่งไปหาเรื่องการดับทุกข์ การดับทุกข์นั้นต้องการความรู้อีกแบบหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่แบบที่นักปรัชญากรีกและอินเดียโบราณเหล่านี้สนใจแสวงหา

(๑๒) ความรู้สำหรับการดับทุกข์นั้นมิได้หลายสูตร ขึ้นกับว่าจะมองจากมุมไหน สูตรหนึ่งที่ผมเชื่อว่าหลายท่านคงยอมรับว่าเข้าใจง่ายตรงไปตรงมาก็คือสูตรที่บอกว่า

ไม่ทำความชั่วทั้งปวง (สพฺพปาปสฺส อกรรม)

ทำความดีให้พร้อมสมบูรณ์ (กุสลสฺสุปสมฺปทา)

ชำระจิตตนให้ผ่องใส (สจิตฺตปริโยทปนํ)

นี่คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (เอตํ พุทฺธานฺ ๓๓)

การละชั่ว ทำดี และฟอกจิตใจให้สะอาดนั้นไม่ต้องการความรู้เรื่องอะตอมหรืออะไรก็ตามแต่ทำนองเดียวกันนี้ เพราะหลักปฏิบัติเหล่านี้วางอยู่บนพื้นฐานของการมองชีวิตและโลกตามปกติธรรมดา คือเห็นว่ามีคน มีโลก มีสิ่งยั่วยวนกิเลสให้หลงใหล มีสิ่งกระทบใจให้อุดทนนอดกลั้น มีคน ลัทธิ หรือแม้แต่สิ่งแวดล้อมที่รอกการช่วยเหลือจากสาธุชน เป็นต้น อันที่จริงพระพุทธศาสนาเราสอนเพียงเท่านี้ก็ย่อมได้และถือว่าพอเพียงตามพระพุทธประสงค์แล้ว ท่านพุทธทาสเองก็ยืนยันอย่างนั้น แต่เอาเข้าจริงเมื่อพันยุคสมัยของพระพุทธองค์มาแล้ว เสน่ห์ยั่วยวนของคำถามปรัชญาข้างต้นก็เข้ามาทวนจิตใจของบรรดานักคิดในพระพุทธศาสนามากขึ้นๆ จนที่สุดเมื่อถึงจุดหนึ่ง ท่านเหล่านั้นก็กระโดดไปร่วมวงกับบรรดานักปรัชญาอินเดียทั้งหลายที่สนใจถกกันด้วยปัญหาทางอภิปรัชญา (ซึ่งหากกล่าวสรุปเพื่อให้ท่านที่ไม่มีพื้นฐานปรัชญาอ่านเข้าใจทันทีก็คือ ปัญหาที่รู้ไปแล้วก็ไม่ช่วยให้การดับทุกข์ดีขึ้นหรือง่ายขึ้น เพราะไม่เกี่ยวข้องกัน) ตอนนี่เองที่เรามี “พระอภิธรรม” เข้ามาเป็นส่วนใหม่ของพระไตรปิฎก เดิมนั้นเรามีเพียง “ทวิปิฎก” คือ “พระสุตตร” กับ “พระวินัย” พอพระอภิธรรมงอกขึ้นมาแล้วถูกใส่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของปิฎกก็เลยกลายเป็น “ไตรปิฎก” ด้วยประการฉะนี้

(๑๓) การเกิดขึ้นของพระอภิธรรมนั้นหากมองจากสายตาของนักปรัชญาอย่างผมต้องถือว่าเป็นเรื่องดี จริงที่ว่าหลัก

ปรมาัตถธรรมทั้งหลายที่พระอภิธรรมสอนไม่เกี่ยวข้องๆกับการทำให้ความทุกข์หายไปจากชีวิตเรา แต่ถ้าเรามีสมมติฐานในการใช้ชีวิตว่า “บางสิ่งแม้ไม่ช่วยให้ดับทุกข์ แต่กระตุ้นความคิด จินตนาการ และจิตใจที่เปิดกว้าง สิ่งนั้นก็มีความค่า” พระอภิธรรมก็จะมีสถานะเป็นทัศนคติทางอภิปรัชญาแบบหนึ่งในโลกไป แล้วพระอภิธรรมก็จะมีคุณค่าในฐานะที่เป็นระบบความคิดทางอภิปรัชญาแบบหนึ่ง แต่ก็อีกนั่นแหละ ทัศนคติทางอภิปรัชญาในโลกมีมากเหลือเกินและขัดกันด้วย เมื่อเราสมัครใจปล่อยทัศนคติทางอภิปรัชญาแบบพุทธลงไปในสนาม ก็ต้องยอมรับว่าเราจะมีศัตรูทางความคิด เราจะถูกเขาแย้ง และเราก็อาจต้องตอบโต้เพื่อปกป้องความคิดความเชื่อของเราเอง ในความเป็นจริงนั้น พระอภิธรรมของพระพุทธศาสนาขัดแย้งกับอภิธรรมของศาสนาอื่นๆมาตลอดเวลาอันยาวนาน แม้ในพุทธศาสนาด้วยกัน อภิธรรมของนิกายเถรวาทก็ไม่ตรงกับของฝ่ายมหายาน แม้ในสายเถรวาทด้วยกัน อภิธรรมของเถรวาทที่ทางการสนับสนุน (หมายถึงพระเจ้าอโศกมหาราช) ก็ขัดกับอภิธรรมของเถรวาทที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ ดังปรากฏในคัมภีร์ “กถาวัตถุ” เป็นตัวอย่าง

(๑๔) ในสมัยพุทธกาลนั้น บางครั้งในการสอนจริยธรรม จำเป็นต้องชี้ให้เห็นธรรมชาติของโลกและชีวิต พระพุทธองค์ก็ทรงกระทำเท่าที่เหมาะแก่เหตุ ยกตัวอย่างเช่น ทรงสอนว่า “ขันธห้าไม่ใช่ตัวตนของเรา” คำสอนนี้ไม่ได้ทรงสอนเฉยๆ

ล่อยๆ แต่ทรงสอนเพื่อโยงไปหาคำสอนอีกอันหนึ่งที่เป็นเป้าหมายหลักของพระพุทธศาสนาอันได้แก่การดับทุกข์ ที่ทรงชี้ว่าชั้นห้าไม่ใช่ตัวตนของเรา ก็เพื่อจะแสดงว่า “เพราะเหตุนี้เอง เราจึงไม่ควรยึดมั่นว่าชั้นห้าคือตัวเราหรือของเรา” ความทุกข์ในชีวิตมนุษย์นั้นทรงสรุปว่ามาจากข้อเท็จจริงง่ายๆ ฟันๆที่ว่า “ชั้นห้าที่เรายึดว่าเป็นตัวเราหรือของเรา นี่แหละคือที่มาของความทุกข์” ทำอย่างไรมนุษย์จึงจะไม่ยึดมั่นในชั้นห้า คำตอบคือเขาต้องเข้าใจว่าชั้นห้ายึดไปก็ไม่มีประโยชน์ เพราะมันมีหนทางของมันเองที่จะเดินไป โดยไม่สนใจว่าเราจะต้องการหรือไม่ วันหนึ่งผมบนหัวของเราก็ต้องหงอก ดวงตาก็ต้องฝ้าฟาง ฟันก็ต้องหลุดร่อนไป เราไม่ปรารถนาเลย แต่มันก็เป็นของมันอย่างนั้นเพราะสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ตัวตนของเรา ถ้าจะเป็นตัวตนก็เป็นตัวตนของมัน ไม่ใช่ของเราเลย ดังนั้นหากเข้าใจอย่างนี้แล้วเราก็ไม่ควรยึดมั่นในชั้นห้า เห็นไหมครับว่า หลักความไม่ใช่ตัวตนหรือที่ภาษาบาลีเรียกว่าลักกอนัตตานั้นเป็นหลักทางอภิปรัชญาที่ทรงนำมาปรับใช้วัตถุประสงค์ในทางจริยศาสตร์ แต่หลักอภิปรัชญาที่ว่านี้ทรงนำมาแต่ที่พอแก่การใช้งาน ไม่มากหรือน้อยไปกว่านั้น หลักอนัตตาที่เป็นปัญหาให้ชาวพุทธสมัยนี้ในบ้านเราทุ่มเถียงกันจนแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายนั้นเป็นลักกอนัตตาของผู้อื่น ไม่ใช่ของพระพุทธเจ้า หลักอนัตตาของพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏใน “อนัตตลักขณสูตร” นั้นมีใจความหลักๆว่า “ชั้น

ห้าไม่ใช่ตัวตน เหตุผลคือหากเป็นตัวตนเราก็ต้องบงการให้มันเป็นอย่างที่เราต้องการได้ แต่ขั้นห้าเราบงการไม่ได้ ดังนั้นมันจึงไม่ใช่ตัวตนของเรา” เนื้อหามีเท่านั้นเอง ไม่ได้ซับซ้อนอะไรเลย

(๑๕) ดูเหมือนว่าในยุคที่มีการแต่งวรรณกรรมประเภท อภิธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น หลักคำสอนที่มีนัยของการเป็นหลักคิดทางอภิปรัชญาที่พระพุทธองค์สอนไว้ในสมัยที่ยังมีพระชนม์ชีพอยู่ได้ถูกหยิบยกมาพิจารณาและให้ อรรถาธิบายในทางปรัชญาที่ลึกซึ้งลงไปอีกโดยบรรดาท่านนัก อภิธรรมทั้งหลาย ในที่นี้เราจะพิจารณาเฉพาะหลักธรรมที่ เกี่ยวข้องกับการอธิบายความเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิต มนุษย์ หลักไตรลักษณ์ที่อยู่ในข้อความ ๓ บรรทัดต่อไปนี้ดูจะ เป็นคำสอนสำคัญที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทอภิธรรม

สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง (สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา)

สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ (สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา)

ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน (สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา)

ข้อความข้างต้นนี้มาจากพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๕๗๖ ในนั้นบอกว่า เป็นพระดำรัสของพระพุทธองค์เอง โดยก่อนที่ จะตรัสข้อความนี้ได้ตรัสว่า ไม่ว่าจะเกิดหรือไม่ เกิดขึ้นมาในโลกนี้ก็ตาม ความจริงตามที่บรรยายไว้ใน ข้อความสามบรรทัดนี้ก็จะคงอยู่อย่างนั้น คือไม่ว่าพระพุทธ- เจ้าจะเกิดมาในโลกหรือไม่ก็ตาม อะไรก็ตามที่เป็นสังขารก็

ต้องไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ อะไรก็ตามที่เป็นธรรมก็ต้องไม่ใช่ตัวตน ตรัสไว้สั้นๆเท่านั้น หากเรายอมรับหลักการตามที่ผมเสนอข้างต้นว่า “หลักการทางอภิปรัชญาที่ทรงนำเข้ามาปรับใช้จุดประสงค์ในทางจริยศาสตร์จะทรงนำมาแต่พอที่จะเป็นประโยชน์เท่านั้น” ข้อความสามบรรทัดนั้นก็มีความหมายง่ายๆ ตรงไปตรงมา คือเป็นสิ่งที่คนเราสามารถสังเกตเห็นตามได้ “ไม่เที่ยง” นั้นคงหมายถึง “ณ เวลาหนึ่งเป็นอย่างหนึ่ง แต่ผ่านไปอีก ณ เวลาหนึ่งก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง” ผมบนหัวของเราตอนเราอายุ ๑๖ ปีเป็นสีดำ แต่ตอนที่เราอายุ ๑๑ ปีก็เป็นสีขาว ตัวอย่างเรื่องผมอาจไม่ดี เพราะท่านผู้อ่านบางท่านอาจสงสัยว่าจะมีผมสักเส้นไหมบนหัวคนที่ไม่ร่วงไปเสียก่อน ทนอยู่ร่วมห้าสิบกว่าปีจึงหงอก เอาตัวอย่างเรื่องดอกบัวสายที่เราถอนมาจากบึงตอนเที่ยงวันจะดีกว่า ในช่วงโมงแรกก็ยังคงอยู่ แต่ช่วงถัดมาก็เหี่ยวเฉา นี่คือการไม่เที่ยง “ทุกข์” นั้นเข้าใจยากกว่าไม่เที่ยง ที่เข้าใจยากกว่าเพราะเรามักไปจัดประเภทของทุกข์ว่าเป็นของชนิดเดียวกับไม่เที่ยง แต่ถ้าจัดคนละแบบ ก็จะเข้าใจไม่ยาก ผมตีความว่าคำที่เป็นคุณสมบัตินี้ของอะไรสักอย่าง (ที่ภาษาบาลีเรียก ‘คุณนาม’ หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า ‘adjective’) นั้นอาจมีความหมายหลักๆ ๒ อย่างคือ (ก) แสดงคุณสมบัตินี้ของสิ่งนั้นเองแล้วก็จบตรงนั้น กับ (ข) แสดงคุณสมบัตินี้ของสิ่งนั้นในแง่ที่กระทบไปยังความคิดหรือความรู้สึกของผู้รับรู้ ยก

ตัวอย่างเช่น

(ก) ดอกมะลิสีขาว

(ข) คำพูดของคุณก้าวร้าว

“ขาว” ในข้อความแรกนั้นเป็นคำบ่งถึงคุณสมบัติที่มีอยู่ในดอกมะลิ เชื่อกันว่าบนเกาะร้างแห่งหนึ่งที่ไม่มีสิ่งมีชีวิตประเภทคนหรือสัตว์อาศัยอยู่เลย ดังนั้นจึงไม่มีอะไรที่จะเห็นความขาวของดอกมะลิได้ ดอกมะลิบนเกาะนั้นก็จะยังมีคุณสมบัติคือสีขาวอยู่อย่างนั้น ผิดกับ “ความก้าวร้าว” ในข้อความที่สองที่มีนัยของการรุกรานหรือกระทบไปยังความรู้สึกของผู้ฟัง คุณสมบัติข้อนี้ต้องการคนอีกคนหนึ่งเป็นอย่างน้อยนอกจากผู้ที่พูดคำพูดนั้นออกมาจึงจะมีความหมาย ชายคนที่พูดก้าวร้าวนั้นหากไปตะโกนอยู่คนเดียวบนเกาะร้างที่วานั้น คำพูดของเขาก็จะปราศจากคุณสมบัติของความก้าวร้าวไปโดยอัตโนมัติ

ผมตีความว่า “ทุกข์” ในข้อความที่สองมีความหมายอย่างเดียวกับ “ก้าวร้าว” ส่วน “ไม่เที่ยง” ในข้อความแรกมีความหมายอย่างเดียวกับ “ขาว” ดังนั้นที่ว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์จึงหมายความว่าอะไรก็ตามแต่ที่เป็นสังขารสิ่งนั้นจะมีคุณสมบัติพร้อมจะก่อทุกข์ให้แก่เราได้เสมอหากไม่รู้เท่าทันเห็นใหม่ครับว่าการแปลความหมายอย่างนี้เข้าใจง่ายกว่าที่อธิบายในวรรณกรรมประเภทอภิธรรมที่บอกว่า “ทุกข์” หมายถึง “บีบคั้นกดดัน” ซึ่งชวนให้ถามต่อว่า ใครบีบใคร

หรืออะไรบิบอะไร ถ้าบอกว่าสังขารบิบตัวมันเองก็พอฟังได้ แต่ก็ เป็นปรัชญาที่ลึกเกินกว่าที่จะมาใช้งานทางด้านจริย- ศาสตร์อยู่ดี ที่สำคัญทุกซ์อันหมายถึงภาวะบิบคั่นกดตันนี้ไม่น่าจะมีมนุษย์คนใดสังเกตเห็น แต่ถ้าแปลอย่างที่ผมแปลก็เป็นเรื่อง que สักเกตเห็นได้ เงินนั้นเป็นสังขารอย่างหนึ่ง เงินอาจมีคุณสมบัติในตัวหลายอย่าง แต่อย่างหนึ่งที่สำคัญที่พระพุทธศาสนาเตือนเราคือมันพร้อมจะสร้างทุกซ์แก่เราได้เสมอ หากไม่ฉลาดพอ คนในโลกนี้จำนวนมหาศาลที่เป็นทุกซ์เพราะเงิน คนมีเงินก็เป็นทุกซ์ คนไม่มีเงินก็เป็นทุกซ์ ตัวธนบัตรนั้นจะมีภาวะบิบคั่นกดตันในเนื้อกระดาษหรือไม่ผมคิดว่าไม่สำคัญ ที่สำคัญคือเงินนี้สร้างความทุกซ์มาให้คนในโลกนี้ทุกต่อ นึกแล้ว นี่ต่างหากที่สำคัญกว่า

ข้อความที่สามนั้นสร้างปัญหาในวงการศึกษพระพุทธ- ศาสนามาก เพราะสองข้อความแรกท่านกล่าวถึง “สังขาร” ว่ามีคุณสมบัติไม่เที่ยงกับเป็นทุกซ์ แต่ข้อความที่สามท่านกล่าวถึง “ธรรม” ว่ามีคุณสมบัติคือไม่ใช่ตัวตน ก็อีกนั่นแหละครับ ปัญหาก็มาจากเรื่องเดิมคือเราจัดประเภทของธรรมกับสังขารว่าเป็นอย่างเดียวกัน คือหมายถึง “สิ่งที่มีอยู่ในจักรวาล” และจัดประเภทของอนัตตาว่าเป็นอย่างเดียวกับอนิจจังและทุกขัง อันหมายถึง “คุณสมบัติที่มีอยู่ในสิ่งต่างๆ ในจักรวาล”

(๑๖) ข้างต้นนั้นผมกล่าวถึงคำคุณศัพท์ว่ามีความหมาย

สองอย่าง ตอนนี้มีผมขอกล่าวถึงคำนามบ้าง คำนาม (ที่ไวยากรณ์ฝรั่งเรียกว่า ‘noun’ และไวยากรณ์บาลีเรียกว่า ‘นามนาม’) นั้นสำหรับผมก็มีความหมายสองอย่างเช่นกัน คือ (ก) บ่งถึงสิ่งที่มีอยู่นอกตัวเรา กับ (ข) บ่งถึงสิ่งที่เราเก็บเอาไว้ในใจ ในความคิด หรือในจินตนาการ ยกตัวอย่างเช่น

(ก) “ม้า” เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งในโลก

(ข) “แมว” ตัวนั้นยังไม่ตายไปจากชีวิตคุณหรือ

“ม้า” ในข้อความแรกนั้นตามบริบทของประโยคชี้ไปหาสัตว์ชนิดหนึ่ง ม้าในกรณีนี้เป็นตัวอย่างของสิ่งที่ปรัชญาภาษาเรียกว่า “external objects” อันหมายถึงพืช สัตว์ สิ่งของ หรืออะไรก็ตามแต่ที่มีอยู่ในโลกในสภาพที่มีอยู่อย่างนั้นโดยไม่เกี่ยวว่าจะถูกสังเกตหรือรับรู้ด้วยสิ่งที่มีจิตใจหรือไม่ “แมว” ตามบริบทของข้อความไม่ได้หมายถึงแมวอย่างที่เป็น external object เราอาจตีความว่าคนที่พูดนั้นหมายความว่าแมวตัวหนึ่งของผู้ฟังหายไปหรือตายไปแล้ว แต่แมวตัวนั้นเจ้าของรักมาก จึงเก็บมันเอาไว้ในใจ แล้วภาพที่เก็บเอาไว้ในความทรงจำนั้นก็สร้างความทุกข์แก่เจ้าของมันมาจนกระทั่งวันนี้ “แมว” ในข้อความนี้เป็นตัวอย่างของสิ่งที่ปรัชญาภาษาเรียกว่า “internal objects” อันหมายถึงสิ่งของ คน พืช สัตว์ หรืออะไรก็ตามแต่ที่คนเราเก็บเอาไว้ในความคิด ความทรงจำ หรือสร้างขึ้นในจินตนาการ

(๑๗) ผมตีความว่า “ธรรม” ในข้อความว่า “ธรรมทั้ง

หลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน”มีความหมายเป็น internal objects ในวรรณกรรมสายอภิธรรมนั้น ท่านตีความว่า ธรรมในที่นี้ก็เหมือนสังขาร คือเป็น external objects ท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ตอนที่เขียนหนังสือ “*กรณีธรรมกาย*” เพื่อโต้แย้งทัศนนะของวัดพระธรรมกาย ที่เห็นว่าพระนิพพานเป็นอิตถาก็ตีความว่า ธรรมในข้อความนี้เป็น external objects เช่นกัน เมื่อมาถึงตรงนี้ ท่านผู้อ่านจะเห็นว่า ตามการตีความของผม ข้อความ ๓ บรรทัดข้างต้นเขียนให้ละเอียดแล้วจะเป็นดังนี้

(ก) สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง = “สังขาร” มีความหมายเป็น external object (A); “ไม่เที่ยง” มีความหมายเป็นคุณสมบัติที่อยู่ในสังขาร (a). สรุปแล้วประโยคนี้ = Aa

(ข) สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ = “สังขาร” มีความหมายเป็น external object (A); “เป็นทุกข์” มีความหมายเป็นคุณสมบัติประเภทที่โยงไปหาความรู้สึกของคน (b). สรุปแล้วประโยคนี้ = Ab

(ค) ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน = “ธรรม” มีความหมายเป็น internal object (B); “ไม่ใช่ตัวตน” มีความหมายเป็นคุณสมบัติประเภทที่โยงไปหาความรู้สึกของคน (b). สรุปแล้วประโยคนี้ = Bb

สรุปคือข้อความสามบรรทัดนี้ประกอบด้วยคำนามที่เป็นประธานของประโยคและคุณศัพท์ที่ขยายหรืออธิบายว่า

ประธานของประโยคเป็นอย่างไร ประธานของประโยคมีความหมายสองอย่าง คุณศัพท์ที่ขยายประธานก็มีความหมายสองอย่างเช่นกัน เราต้องจับคู่ให้ถูก เมื่อจับคู่ถูกแล้วจะเข้าใจความหมายของข้อความสามบรรทัดนี้ซึ่งโดยลักษณะเป็นหลักการทางอภิปรายที่ทรงนำมาใช้ประโยชน์ในทางจริยศาสตร์ ถ้าสิ่งที่คุณตีความมาทั้งหมดถูกต้องตามพระพุทธประสงค์ พระพุทธวจนะสามบรรทัดข้างต้นก็จะมีคามหมายดังนี้

(ก) รอบๆตัวเรามีอะไรมากมายเต็มไปหมด เช่น ดวงดาว วัตถุในอวกาศ ท้องฟ้า มหาสมุทร ผู้คน บ้านเมือง ป่าเขา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ต่างกัน แต่ก็เหมือนกันอย่างหนึ่งคือล้วนแล้วแต่ต้องเปลี่ยนแปลง ไม่อาจคงสภาพเดิมเอาไว้ได้

(ข) สิ่งที่คุณกล่าวข้างต้นนอกจากจะมีคุณสมบัติในตัวมันเองคือต้องเปลี่ยนแปลงแล้ว ยังมีคุณสมบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ มันพร้อมจะก่อทุกข์ให้แก่เราได้ หากไม่ฉลาดเท่าทันมัน ยกตัวอย่างเช่น ป่าไม้นั้นให้ความร่มรื่นแก่มนุษย์ แต่ความยึดมั่นในป่าไม้อย่างเหนียวแน่นของนักอนุรักษ์ป่าบางคนก็สร้างความทุกข์ให้แก่เขา ที่จริงป่านั้นไม่ใช่ปัญหาถ้าเราเกี่ยวข้องกับมันอย่างฉลาด แต่ป่าที่ว่านี้ก็สร้างทุกข์ให้แก่คนบางคนที่เกี่ยวข้องกับมันอย่างไม่ฉลาดได้

(ค) สิ่งต่างๆตามที่กล่าวในสองข้อข้างต้นนั้นเมื่อคนเรายกเข้ามาไว้ในใจหรือในการรับรู้ก็อาจสร้างความทุกข์ดังที่กล่าว

ในข้อ (ข) ดังนั้นแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมในการที่เราจะมีความสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านี้อย่างที่เราจะไม่ก่อทุกข์ให้แก่เราก็คือให้พิจารณาว่ามันไม่ใช่ตัวตนของเรา เพราะไม่ใช่ตัวตนของเรา เราจึงบงการให้มันเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้ นักอนุรักษ์ป่านั้นหากใช้ประโยชน์จากหลักการเรื่องความไม่ใช่ตัวตนของเราก็จะเข้าใจว่า ป่านั้นในท้ายที่สุดแล้วก็มีหนทางของมันเองที่จะเป็นไปในอนาคต พรรณไม้บางชนิดที่ถึงกาลจะสูญพันธุ์ก็จะต้องเป็นไปอย่างนั้น เพราะนั่นคือวิถีทางของมัน เราในฐานะเหตุปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยสืบต่อชีวิตมันไว้เมื่อได้ทำเต็มที่แล้วก็ต้องยอมรับว่าต้นไม้ต้นไม้ไม่ใช่เรา เราเองก็ไม่ใช่มัน อะไรจะเกิดก็ต้องปล่อยให้เกิด ขออย่างเดียวว่าอย่ายึดมันแล้วสร้างทุกข์ให้แก่ตนเอง เท่านั้นที่พอแล้ว

(๑๘) ไหนๆก็กล่าวถึงเรื่องอนัตตาแล้ว ผมจำได้ว่าไม่นานมานี้เพื่อนอาจารย์ที่เป็นชาวอเมริกันคนหนึ่งเคยเขียนจดหมายมาถามผมว่า “ทำไมพุทธศาสนาจึงสอนว่าสิ่งต่างๆ เป็นอนัตตา เกลือเค็ม น้ำตาลหวาน ความเค็มคือสสารของเกลือ ส่วนความหวานก็คือสสารของน้ำตาลไม่ใช่หรือ สสารนี้ไม่ใช่ตัวตนของมันดอกหรือ” เพื่อนคนนี้ท่านสอนปรัชญาปรัชญาตะวันตกนั้นศึกษาเรื่องสสารของสิ่งต่างๆ มากแนวคิดหนึ่งที่สำคัญในวงการปรัชญาตะวันตกนั้นเห็นว่าสิ่งต่างๆ ย่อมมีสสารของมัน เช่นเกลือเค็มอย่างที่เราข้างต้นเราอาจเถียงได้ว่าความเค็มมีอยู่จริงในเกลือหรือไม่ แต่นั่นก็

ไม่ใช่ปัญหา เพราะที่ปรัชญาสำนักนี้สนใจอยู่ที่ว่า เมื่อเอาเกลือใส่ปากเราจะรู้สึกเค็มเสมอ เกลือที่ไหนในจักรวาลนี้ก็คงเป็นอย่างนั้น “ตัวตน” ในทางปรัชญานั้นหมายถึง “เอกลักษณ์” ของสิ่งต่างๆ คำว่าเอกลักษณ์ก็บอกอยู่แล้วว่าเป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้น เช่นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเกลือคือเค็ม ของน้ำตาลคือหวาน เป็นต้น คำถามนี้รบกวนความคิดของผมอยู่นาน เพราะผมลองตอบตามที่วรรณกรรมสายอภิปรัชญาว่าเอาไว้ เพื่อนก็บอกว่า “ไม่เข้าใจอยู่ดี” พระอภิปรัชญานั้นบอกว่าเกลือและน้ำตาลนั้นทอนลงจนสุดแล้วก็เป็นธาตุสี่คือดินน้ำไฟลมเหมือนกัน ในสภาพที่เป็นธาตุสี่เกลือไม่เค็ม น้ำตาลก็ไม่หวาน พระอภิปรัชญาถึงกับเรียกธาตุสี่ว่า “เจ้านักเล่นกลตัวจกาสี่ตัว” (ภาษาบาลีเรียกว่า “มหาภูตทั้งสี่” มหาภูตแปลว่านักเล่นกลตัวจกาส) ที่พระอภิปรัชญาเรียกธาตุทั้งสี่เช่นนั้นก็เพราะธาตุสี่ตัวนี้ไม่มีคุณสมบัติใดเลย แต่ก็หลอกเราว่าหวานว่าเค็มเป็นต้น เพื่อนแย้งผมว่า “ทำไมเกลือหลอกเราว่าเค็มเสมอ แสดงว่าคุณสมบัติในการหลอกนั้นก็ต้องเป็นสาระของมันอยู่ดี” ถึงตรงนี้ผมก็ได้แต่อึ้ง เพราะส่วนหนึ่งก็เห็นด้วยกับเพื่อน

(๑๙) ถอยกลับไปหานักปรัชญากรีกที่ชื่อ Lucretius (ที่จริงท่านผู้นี้โดยเชื้อชาติและสัญชาติเป็นชาวโรมัน ที่เรียกว่าเป็นนักปรัชญากรีกเพราะความคิดของท่านสืบสายมาจากพวกกรีก) อีกครั้ง ตัวปรัชญาของท่านผู้นี้สำหรับผมน่าสนใจน้อย

กว่าตัวเหตุผลที่ท่านใช้สนับสนุนปรัชญาของตน ท่านกล่าวว่า “สิ่งที่มีอยู่ต่อหน้าเราเวลานี้จะต้องมาจากสิ่งที่มีอยู่ก่อน ความว่างเปล่าไม่อาจก่อให้เกิดอะไรได้” ข้อความนี้ท่านหมายความว่า สิ่งต่างๆที่เราเห็นในโลกนี้ต้องมาจากอะไรสักอย่างเสมอ เพื่อให้ข้อความที่กล่าวมารัดกุม ท่านผู้นี้ได้แยกสิ่งที่เป็นสสาร (ซึ่งมาคู่กับที่ว่างในฐานะสองสิ่งที่มีคู่จักรวาลตลอดเวลา) ออกเป็นสองสภาพ สภาพแรกท่านเรียกว่า “อะตอม” สภาพที่สองท่านเรียกว่า “สิ่งที่เกิดจากการรวมตัวของอะตอม” เฉพาะสิ่งหลังนี้เท่านั้นที่ต้องมาจากสิ่งที่มีอยู่ก่อน ส่วนอะตอมนั้นมีมาอย่างนี้คู่จักรวาล มีเท่าใดก็มีเท่านั้น ไม่เพิ่มไม่ลด และในความเป็นจริง อะตอมนี้แหละที่รวมตัวกันแล้วก่อกลายเป็นสิ่งต่างๆ สิ่งเหล่านั้นดำรงอยู่ระยะหนึ่งก็แปรสภาพไปเป็นอย่างอื่น ของใหม่ที่เกิดมา (เช่นไข่เถาะที่เกิดจากการเผาหนังสือ) ไม่ได้เกิดจากความว่างเปล่า แต่คือของเก่า (อะตอมในของเดิม) ที่มาก่อตัวแล้วกลายเป็นของใหม่เท่านั้นเอง

(๒๐) นักอภิปรัชมนั้นสอนหลายเรื่องที่ผมคิดว่าสามารถถามได้จากมุมมองของปรัชญาตะวันตกอย่างของท่าน Lucretius นี้ เช่นพระอภิปรัชมนสอนว่า จิตมนุษย์นั้นมีสภาพเป็นดวงๆ จิตเกิดขึ้นในตัวคนได้คราวละดวง แต่เมื่อเกิดแล้วก็จะดำรงอยู่ชั่วเวลาสั้นแสนสั้น จากนั้นก็จะดับไป เมื่อจิตดวงเก่าดับไป ดวงใหม่ก็เกิดมาแทน ถามว่า “เมื่อจิตดวงเก่าดับไป

มันดับไปไหน” ถามต่ออีกว่า “เมื่อจิตดวงใหม่เกิดมาแทน จิตดวงใหม่นั้นเกิดมาจากไหน” ชาติทั้งสี่พระอภิธรรมก็อธิบายเช่นเดียวกันนี้ คืออณูธาตุดินอันเก่าดับไป เกิดอณูใหม่มาแทน ในแผ่นกระดาษที่พิมพ์ข้อความของพมนี้ท่านว่ามีอณูชาติทั้งสี่จำนวนมหาศาลที่เกิดและดับอย่างรวดเร็วสืบเนื่องกันไป คำถามคือพวกที่ดับมันดับไปไหน และพวกที่เกิดมาใหม่มาจากไหน จากความว่างเปล่ากระนั้นหรือ ถ้าตอบอย่างนี้ก็ดูจะขัดกับหลักอิทัปปัจจยตา แต่ถ้าบอกว่าก็มาจากพวกเก่าที่ดับไปนั้นแหละก็กลายเป็นว่าทำท่าว่าดับว่าเกิดเท่านั้นเอง จริงๆไม่ดับไม่เกิด แต่คือตัวเก่านั้นแหละ คำตอบหลังนี้นำไปสู่ข้อสรุปว่ามีอัตตาในคำสอนของพระพุทธศาสนาไปสร้างปัญหาไปอีกแบบ

(๒๑) แต่ถ้าคิดอย่างที่ผมเสนอ ปัญหาเหล่านี้จะไม่เกิด ผมยอมรับว่าสิ่งต่างๆในโลกในฐานะที่เป็น external objects นั้นมีคุณสมบัติบางอย่างติดตัวอยู่ ทำให้ต่างจากกันและกัน เราจะเรียกคุณสมบัติเหล่านี้ว่าเป็นอตตาก็ได้ เช่นความเค็มเป็นอตตาของเกลือ ชันห้ำตามที่ทรงแสดงใน “อนัตตลักขณสูตร” นั้นว่าไปแล้วก็เป็นอตตาได้ถ้าตีความว่าชันห้ำเป็น external objects โปรดสังเกตนะครับว่าพระพุทธองค์ไม่ได้ตรัสว่า “ชันห้ำไม่ใช่ตัวตน” เฉยๆ แต่ตรัสว่า “ชันห้ำไม่ใช่ตัวตนของเรา” รถไฟขบวนหนึ่งแล่นตกจากรางพุ่งตรงมายังเราด้วยความเร็วและแรงอย่างมหาศาล เรายกมือป้อง

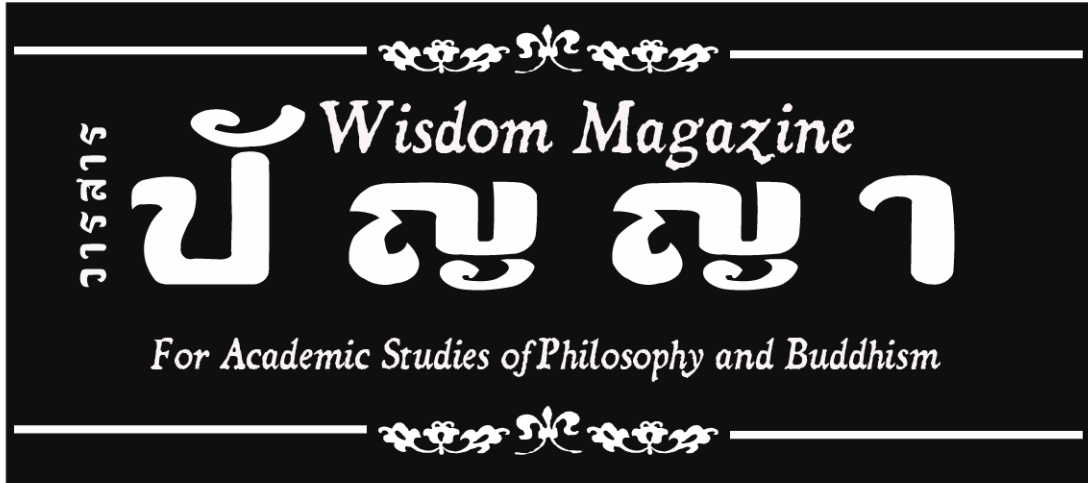
ให้มันหยุดไม่ได้ดอกครับ เพราะมันไม่ใช่ตัวตนของเรา ชั้นนี้
ห้ำก็เหมือนรถไฟที่ผมยกมาอุปมานี้ คือมันมีทางไปของมัน
เอง พุดอีกอย่างคือมันมีสาระหรือเอกลักษณ์ของมันที่จะเป็น
อย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้นการที่มันไม่ใช่ตัวตนของเราก็ไม่ได้
แปลว่ามันจะเป็นตัวตนสำหรับสิ่งอื่นที่ไม่ใช่เราไม่ได้ เป็นไป
ได้ที่ชั้นนี้ห้ำนั้นเป็นตัวตนสำหรับมันเอง ดังที่ท่าน Lucretius
หรือ ท่านปฤทธะ กัจจายนะเชื่อ เมื่อหลงกินเกลือเพราะเข้าใจ
ว่าน้ำตาล เราสั่งให้มันกลายเป็นหวานไม่ได้ เพราะ
เกลือไม่ใช่ตัวตนของเรา แต่เกลือมันตราบเท่าที่ยังเป็นเกลือ
(คือมีโครงสร้างทางเคมีเป็นเช่นนั้น) ย่อมต้องเค็มอยู่รำไป
มันเป็นของมันอย่างนั้น ใครไปยุ่งไม่ได้ นี่ไม่ได้แปลว่ามันมี
อำนาจในตัวที่จะต่อต้านการเข้าไปแทรกแซงของสิ่งอื่นหรือ
ถ้าใช่ เกลือก็เป็นเจ้าของมันเอง มันเป็นตัวมันเอง หรือมัน
เป็นอัตตาสำหรับมันเอง ไม่ใช่สำหรับเรา

(๒๒) หากจะมี external object เป็นอัตตาในความหมาย
และรายละเอียดที่กล่าวข้างต้น ผมคิดว่าก็ไม่กระทบต่อหลัก
อนัตตาของพระพุทธศาสนาเลย ตราบเท่าที่เราตีความคำว่า
“ธรรม” ในประโยคที่ว่า “ธรรมทั้งหลายทั้งปวงย่อมเป็นอนัตตา”
ว่าเป็น internal objects หมด และคำว่า “อนัตตา” ก็หมายถึง
ถึงคุณสมบัติที่โยงมาหาใจเรา อันหมายถึงเราไม่ควรพิจารณา
อะไรก็ตามแต่ที่เราถือ ยึด ศรัทธา จะโดยงมงายหรือแม้แต่
ด้วยปัญญาว่าเป็นตัวตนของเรา พระนิพพานที่วัดพระธรรม-

กายสอนนั้นดูจะมีความหมายเป็น external object เพราะเห็นท่านวัดขนาดได้ด้วย ความพยายามของวัดพระธรรมกายที่จะบอกว่าพระนิพพานเป็นอัตตานั้นสำหรับผมไม่ต่างจากความพยายามของนักปรัชญากรีกหรืออินเดียโบราณพวกหนึ่งที่บอกว่ามีของที่เป็นอัตตายุ่มากมายในจักรวาลนี้ สิ่งเหล่านี้ในความหมายของสิ่งที่อยู่นอกจิตใจเราจะเป็นอะไรก็ตามเถิดพระพุทธองค์จะไม่สนพระทัย แต่ที่สนพระทัยคือ เมื่อใดที่เรายกมันมาใส่ในใจในชีวิตของเราแล้วก็อย่าได้ทีกทักหวงแหนหรือยึดมั่นว่าเป็น “ตัวเรา” หรือ “ของเรา” เป็นเด็ดขาด เพราะจะเกิดความทุกข์ได้ ☺

สมภาร พรหมทา

กันยายน ๒๕๕๓

วารสารเพื่อการศึกษาและวิเคราะห์วิจัย
เกี่ยวกับ ‘ปรัชญา’ และ ‘พระพุทธศาสนา’

ผู้ก่อตั้ง เจ้าของ และบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา
ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Email Address: Somparn.P@chula.ac.th

วารสารนี้เผยแพร่เพื่อประโยชน์สาธารณะ
ท่านผู้อ่านสามารถคาร์ร်นโหลคได้ฟรี
หากท่านเห็นคุณค่าของวารสาร
และประสงค์จะสนับสนุนให้วารสารอยู่ได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
สามารถส่งเงินบริจาคไปยังบรรณาธิการตามที่อยู่ข้างบน